

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 63 – Τεύχος 10

«Δριμύς ὁ χειμών, ἀλλά γλυκὺς ὁ Παράδεισος»

Νοέμβριος 2014

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἱπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2011 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτοπρ. Κωνσταντῖνος Καραϊσαρίδης, καθηγητής Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ., ἀρχιμ. Δαμασκηνός Πετράκος, πρωτοπρ. Αντώνιος Καλλιγέρης, πρωτοπρ. Χριστόδουλος Μπίθας, πρωτοπρ. Δημήτριος Θεοφίλου, καθηγ. Γεώργιος Φίλιας, – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας, – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Κων. Χολέβας καί Βασίλειος Τζέροπος, – ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἰπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα, Τηλ.: 210-7272.356 – Fax 210-7272.380. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὄσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Ἐξώφυλλο: Χειμώνας, Ἰ. Μητράκας.

«Δριμύς ὁ χειμών, ἀλλά γλυκός ὁ Παράδεισος», Ὁμιλία Μ. Βασιλείου εἰς τοὺς Ἁγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας.
Τὸ Περιοδικό «Ἐφημέριος» δὲν εὐθύνεται γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τὰ κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 350 λέξεις ὅσον ἀφορᾷ στήν πρώτη σελίδα καί τίς 450 λέξεις γιὰ κάθε μία ἀπό τίς σελίδες πού ἔπονται.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 63

Νοέμβριος 2014

Τεύχος 10

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Είσοδικόν	3
ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ	
Περί Ουρανίας Ίεραρχίας	4
ΣΤΑΥΡΟΥ Γ. ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Ἡ Σύναξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: 8 Νοεμβρίου	7
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ	
Μυστηριακός ἡσυχασμός. Οἱ ἐκκλησιολογικές προϋποθέσεις τῆς Θεολογίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ (α΄)	10
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Πῶς τό κατά Μᾶρκον παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ;	14
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΣΚΑΛΤΣΗ	
«“Ἵπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς” ἢ “πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν”, στή Θεία Λειτουργία;»	15
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
«Οὐσία καί ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ». Ἀπαντήσεις πρός αἰτιήσεις	17
ΑΡΧΙΜ. ΧΕΡΟΥΒΕΙΜ ΒΕΛΕΤΖΑ	
Μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου (30.1.2014)	19
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΙΩΤΟΥ	
Στιχηρά στούς αἶνους μεθεόρτων Κυριακῶν	21
ΠΡΩΤ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ νηπιοβαπτισμός, ὀρθόδοξες ἀπαντήσεις σέ προτεσταντικούς ἰσχυρισμούς	23
Συναξάριον	25
Ἐπικοινωνία	26
Βιβλιοπαρουσίαση	29
Ἐφημεριακά	32

Ένα ἐρώτημα πού σιγά-σιγά διαμορφώνεται καί ἀναζητεῖ ἀπάντηση, εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖο ἀναφέρεται στή σχέση τῆς Ἐκκλησίας καί εὐρύτερα τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ χριστιανοῦ μέ τήν τεχνολογία, καί εἰδικότερα, γιά τό ποιᾶ προσέγγιση θά μπορούσε νά ὑπάρξει. Κατά πόσο εἶναι ἀπαραίτητη ἡ τεχνολογία στίς ζωές τῶν χριστιανῶν, γιά νά φέρει πιό κοντά τόν ἕνα μέ τόν ἄλλο, ὥστε νά μάθουν καινούργια πράγματα καί νά ζήσουν κοινά βιώματα. Τελικά πρέπει νά ὑπάρξει πλαίσιο καί ὅρια γιά τό πού σταματοῦν «οἱ μηχανές» καί ὁ ἄνθρωπος ξαναβρίσκει τή συνέχειά του;

Ζοῦμε σέ μιᾶ ἐποχή συνεχῶν ἀνακατατάξεων, ἡ μετανεωτερικότητα μέ τή μορφή τῆς τεχνολογίας ἔχει εἰσβάλει στίς ζωές μας, στήν καθημερινότητά μας, στίς δουλειές μας, στό νοῦ καί τήν ψυχή μας. Ἡ τεχνολογία δίχως ὅρια ἴσως ἀποτελοῦσε μιᾶς μορφῆς «ἀρμαγεδδῶνα» γιά τήν πολιτισμική καί πνευματική παράδοση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀνεπίγνωση κατάχρηση τῆς τεχνολογίας ἴσως σημάνει τόν μελλοντικό ἀφανισμό του... Ὁ κληρικός ὡς ὑπεύθυνος ποιμένας καί διδάσκαλος (κυρίως ζωῆς), καλεῖται νά ἔχει συγκεκριμένη θέση μέ τό παράδειγμά του, στό ζήτημα τεχνολογία καί στή διαλεκτική μαζί της σέ ἐπίπεδο ποιμαντικῆς θεολογίας.

Εἶναι δύσκολο ἡ Ἐκκλησία νά ἀγνοήσει τόν κόσμο καί τά τεχνολογικά του ἐπιτεύγματα, ἀλλά εἶναι καί ἐξ ἴσου εὐκόλο νά ἀπορροφηθεῖ ἀπό αὐτόν τό νέο κόσμο εὐκολίας καί ψευδαισθήσεων, πού βάζει στήν ἄκρη τόν τρόπο γιά τήν ἐκπλήρωση κάποιου σκοποῦ (ἔργου), μέσῳ αὐτοματοποιημένων ταχύχρονων διαδικασιῶν δίνοντας προτεραιότητα στό «θεαματικό» ἀποτέλεσμα. Τό νά δέχσαι a-priori τήν τεχνολογία ὡς «θέσφατο» δίχως νά ἐξετάζεις αἷτια καί ἀφορμές τῆς ἐπικυριαρχίας της στό πρίν καί τό τώρα, ἴσως νά εἶναι πολύ ἐπικίνδυνο γιά τό μετά τοῦ ἀνθρώπου.

Σεβαστοί πατέρες,

στό τεῦχος Νοεμβρίου ἔχουμε στή δεύτερη σελίδα μία νέα ἐρώτηση γιά συζήτηση. Στήν πρώτη λάβαμε πολύ λίγες ἀπαντήσεις. Περιμένουμε περισσότερο ἐνεργή τή συμμετοχή σας αὐτή τή φορά.

Στίς πρώτες σελίδες τοῦ τεύχους δημοσιεύονται δύο κείμενα, ἕνα στά *Προσόμοια*, πολύ παλαιό, ἀπόσπασμα ἀπό τόν Λόγο τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου «Περί οὐρανίας Ἱεραρχίας», σέ μετάφραση τοῦ μακαριστοῦ καθηγητοῦ Παν. Κ. Χρήστου, καί τό ἄρθρο τοῦ κ. Σταύρου Γουλούλη στή στήλη *Τό ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον*, πού ἔχει ὡς θέμα τή «Σύναξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: 8 Νοεμβρίου». Στό πλαίσιο τῆς μνήμης αὐτό τόν μήνα καί τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, φιλοξενοῦμε στή στήλη *Θεολογικές Φυσιολογίες* τό πρώτο μέρος ἀπό τή συνεργασία τοῦ κ. Σταύρου Γιαγκάζογλου «Μυστηριακός ἠσυχασμός. Οἱ ἐκκλησιολογικές προϋποθέσεις τῆς Θεολογίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ.

Ὁ π. Κωνσταντῖνος Παπαθανασίου, ἐπικαιρικά καί αὐτός, ἐξηγεῖ στή στήλη *Τίνα μέ λέγουσι οἱ ἄνθρωποι εἶναι*; «Πῶς τό κατά Μᾶρκον παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ», ὁ κ. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς ἀπαντᾷ στίς σελίδες *Πρός Ἐκκλησιασμόν* στό ἐρώτημα «“Ὑπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς” ἢ “πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν” στή Θεία Λειτουργία»;», ὁ κ. Ἀλέξανδρος Καριώτογλου ἀπαντᾷ σέ ἐπιστολή ἀναγνώστη μας γιά τό θέμα «Οὐσία καί ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ» στή στήλη *Πρός Κατήχησιν* καί ὁ κ. Διονύσιος Ἀνατολικιώτης ἔχει ὡς θέμα «Στιχηρά στούς αἶνους μεθεόρτων Κυριακῶν» στό *Τυπικαρεῖον*.

«Μνήμη ἀποστόλου Ἀνδρέου» ἔχει τίτλο τό κείμενο τοῦ π. Χερουβεῖμ Βελέτζα στή *Διακονία τοῦ Λόγου* μέ θέμα ἀπό τήν Α΄ Πρός Κορινθίους Ἐπιστολή τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί ὁ π. Βασίλειος Α. Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στή στήλη *Πρός Διάκρισιν* στόν «Νηπιοβαπτισμό, ὀρθόδοξες ἀπαντήσεις σέ προτεσταντικούς ἰσχυρισμούς». Ἐνδιαφέρουσες ἐπιστολές στήν *Ἐπικοινωνία*, σημαντικές ἐκδόσεις στήν *Βιβλιοπαρουσίαση* ἀπό τήν κ. Λ.Ἰ. Χατζηφώτη καί στά *Ἐφημεριακά* ἐνημέρωση ἀπό τόν π. Γεώργιο Βαμβακίδη «Περί χορηγήσεως ἀναρρωτικῆς ἀδείας σέ Κληρικούς», συμπληρώνουν τίς σελίδες αὐτοῦ τοῦ τεύχους.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας,
Διευθυντής Συντάξεως

Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου,
Περὶ Οὐρανίας Ἱεραρχίας
(ἀπόσπασμα)*

[...] Γιὰ ὄλους λοιπὸν τοὺς φωτιζομένους ὁ Θεὸς εἶναι κατὰ φύσιν ἀρχὴ τοῦ φωτισμοῦ, πραγματικά καὶ κυριαρχικά, ὡς οὐσία τοῦ φωτός καὶ αἷτιος αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ὀράσεως· κατὰ θέσι δὲ καὶ κατὰ θεομιμησία ἀρχὴ εἶναι ἡ κάθε φορὰ ὑπερκειμένη οὐσία γιὰ τὴν καθεμιά πού ἔρχεται μετὰ ἀπ' αὐτήν, ἀφοῦ δι' αὐτῆς μεταβιβάζονται τὰ θεῖα φῶτα σ' ἐκείνην. Εὐλόγως λοιπὸν οἱ οὐσίες ὄλων τῶν ἄλλων ἀγγέλων θεωροῦν τὴν ὑπέρτατη διακόσμησι τῶν οὐρανίων νόων σάν ἀρχὴ μετὰ τὸ Θεό ὅλης τῆς ἱερῆς θεογνωσίας καὶ θεομιμησίας, ἀφοῦ ἡ θεαρχικὴ ἔλλαμψις διὰ μέσου ἐκείνων διαδίδεται σέ ὅλες τίς οὐράνιες οὐσίες, καθὼς καὶ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε ἱερὴ καὶ θεομίμητη ἐνέργεια τὴν ἀναφέρουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στοῦ Θεοῦ ὡς αἷτιο καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο στοὺς πρῶτους θεοειδεῖς νόες ὡς πρωτουργοὺς καὶ διδασκάλους τῶν θείων.

Ἐπομένως ἡ πρώτη διακόσμησις κατέχει περισσότερο ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες τὴν ἐμπύρια ἰδιότητα καὶ τὴν μερίδα τῆς θεαρχικῆς σοφίας, πού εἶναι χυμένη σ' αὐτήν, τὴν γνωστικότητα τῆς ὑπερτάτης ἐπιστήμης τῶν θείων ἐλλάμψεων καὶ τὴ θρονικὴ ἰδιότητα πού ἐκφράζει τὴν μεγάλη ἰκανότητα τῆς θεοδοχίας. Οἱ διακοσμήσεις τῶν κατωτέρων οὐσιῶν μετέχουν βέβαια τῆς ἐμπύριας δυνάμεως, καθὼς καὶ τῆς σοφῆς, τῆς γνωστικῆς, τῆς θεοδόχου, ἀλλὰ σέ μικρότερο βαθμὸ, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὸν ὄρο ὅτι ἀντικρίζουν τίς πρῶτες καὶ ὅτι δι' αὐτῶν, πού εἶναι ἀξιωμένες πρωταρχικῶς νὰ μιμοῦνται τὸ Θεό, ἀνάγονται πρὸς τὴν ἐπίτευξι τῆς θεοειδείας. Τίς παραπάνω λοιπὸν ἅγιες ἰδιότητες, πού διὰ τῶν πρῶτων οὐσιῶν συμμερίσθησαν οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτές οὐσίες, τίς ἀποδίδουν, μετὰ τὸν Θεό, σ' ἐκείνες τίς ἴδιες τίς ἀνώτερες, ὡς ἱεράρχες.

Αὐτὸ λοιπὸν πού ἀνέφερε τὰ προηγούμενα ἔλεγε, ὅτι ἡ μὲν ὄρασις ἐκείνη ὑποδείχθηκε στοῦ θεολόγου διὰ μέσου ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἁγίους καὶ μακαρίου ἀγγέλους πού ἐπιστατοῦν σ' ἐμᾶς καὶ ὅτι ὁ θεολόγος ἀπὸ τῆ φωτιστικῆς του καθοδήγησι ἀνυψώθηκε πρὸς τὴν ἱερὴ ἐκείνη θεωρία, κατὰ τὴν ὁποία ἔβλεπε τίς ὑπέρτατες οὐσίες, γιὰ

* Μετάφραση: Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Πατερικαὶ Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκη 1986 σσ. 307-311.

νά εκφρασθοῦμε συμβολικά, νά εἶναι ἐδραιωμένες κάτω ἀπό τό Θεό καί μαζί μέ τόν Θεό καί γύρω ἀπό τόν Θεό, καί τήν ὑπεράρχια κορυφή, τήν ὑπεραρρήτως ἀποχωρισμένη ἀπό ὅλα τά ὄντα καί ἀπό αὐτές τίς οὐσίες, νά εἶναι ἐδραιωμένη ἀνάμεσα στίς ὑπερβατικές δυνάμεις.

Ἄπό αὐτήν τήν ὄρασι λοιπόν ὁ θεολόγος ἐμάθαινε ὅτι τό θεῖο εἶναι ὑπερεδραιωμένο κατὰ μιά ὑπερούσια ὑπεροχή καί ἀσυγκρίτως ἀνώτερη ἀπό κάθε ὄρατή καί ἀόρατη δύναμι, καί μάλιστα ὅτι εἶναι ἀποχωρισμένο ἀπό ὅλα τά ὄντα, διότι δέν εἶναι παρόμοιο οὔτε κἄν μέ τίς πρῶτες οὐσίες τῶν ὄντων· ἐμάθαινε ἐπίσης ὅτι τό θεῖο εἶναι ἀρχή, αἰτία καί ἀναλλοίωτη ἐδραίωσις τῆς ἀδιάλειπτης σταθερότητος τῶν ὄντων, ἀπό τήν ὁποία προέρχεται τό εἶναι καί τό εὔ εἶναι ἀκόμη καί αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν ὑπερβατικῶν δυνάμεων.

Ἐπειτα ὁ θεολόγος ἐμυήθηκε στίς θεοειδεῖς δυνάμεις τῶν ἀγιωτάτων Σεραφίμ, τῶν ὁποίων ἡ μέν ἐπωνυμία σημαίνει τό πυρωμένο, γιά τό ὁποῖο θά ὀμιλήσωμε λίγο ἀργότερα, ὅταν πρόκειται νά ἐρμηνεύσωμε κατὰ τό ἐφικτό τίς ἀναβάσεις τῆς ἐμπύριας δυνάμεως πρὸς τήν θεοείδεια, ἡ δέ ἐξαπλή παράστασις τῶν πτερῶν σημαίνει τήν ἀπόλυτη καί ὑπέρτατη ἀνάτασι πρὸς τό Θεό, γιά τίς πρῶτες, τίς μεσαῖες, τίς τελευταῖες νοήσεις. Ἄλλ' ὁ ἱερός θεολόγος, βλέποντας ὅτι τά Σεραφίμ εἶχαν πολυάριθμα πόδια καί πρόσωπα, ὅτι ἀπό τά πτερά τους ἐμποδιζόταν ἡ θεά κάτω ἀπό τά πόδια καί ἐπάνω ἀπό τά πρόσωπα, καθὼς καί ὅτι στά μεσαῖα πτερά παρουσιάζουν ἀεικινησία, ἀνυψωνόταν πρὸς τήν νοητή γνῶσι τῶν βλεπομένων· διότι τοῦ ἀποκαλυπτόταν ἡ πολύπυρη καί πολυθεάμων δύναμις τῶν ὑπερτάτων νόων καί τό ἱερό δέος, πού αἰσθάνονται ὑπερκοσμίως γιά τήν αὐθάδη, τήν θρασεῖα, τήν ἀνέφικτη διευρεύνῃσι τῶν ὑψηλοτέρων καί βαθυτέρων μυστηρίων· τοῦ ἀποκαλυπτόταν ἐπίσης ἡ ἀτελείωτη καί ὑψιπετής ἀεικινησία τῶν ἐνεργειῶν τῆς θεομιμησίας κατὰ τό ἀνάλογο μέτρο.

Ἄλλ' ἐπίσης ὁ θεολόγος ἐμυήθηκε σ' ἐκείνη τήν πολυτίμητη ἕμνωδία πρὸς τή θεαρχία, ἀφοῦ ὁ ἄγγελος πού ἐσηματίζε τήν ὄρασι τοῦ μετέδιδε κατὰ δύναμι τήν ἱερογνωσία του. Τόν ἐδίδασκε καί τοῦτο λοιπόν, ὅτι γιά τοὺς ὀπωσδήποτε καθαρούς εἶναι ἡ κατὰ τό ἐφικτό μετουσία τῆς διαυγοῦς ἀγνότητος τῆς θεαρχίας. Αὐτή ἡ κάθαρσις, πού γιά ὑπερβατικές αἰτίες ἐνεργεῖται ἀπό τήν ἴδια τή θεαρχία, σέ ὅλους τοὺς ἱερούς νόες μέ ὑπερούσια κρυφιοτήτα, καθιστᾷ τή θεαρχία κάπως ἀποκαλυπτικώτερη στίς γύρω της οὐσίες, ὡς ὑπέρτατες δυνάμεις· ὥστε νά ἀποκαλύπτῃ καί νά διαδίδῃ τόν ἑαυτοῦ της περισσότερο σ' αὐτές. Ὡς πρὸς τίς δευτέρες ὅμως ἢ τίς ἔσχατες, καθὼς καί τίς δικές μας νοερές δυνάμεις, ἡ θεαρχία συστέλλει τή φωτεινὴ ἔλλαμψί της πρὸς τήν ἄγνωστη καί κρυφὴ ἐνότητά της ἀνάλογα μέ τήν ἀπομάκρυνσι τῆς καθεμιᾶς ἀπὸ τῆ θεοείδεια. Σέ κάθε ἐπίπεδο λάμπει στά δευτέρα διὰ τῶν πρώτων καί, γιά νά εκφρασθοῦμε μέ συντομία, ἀρχικά ὁδηγεῖται ἀπὸ τό ἀπόκρυφο πρὸς τό φανερό διὰ τῶν πρώτων δυνάμεων.

Αὐτό λοιπόν ἐδιδασκόταν ὁ θεολόγος ἀπὸ τό διαφωτιστὴ του ἄγγελο, ὅτι δηλαδή ἡ κάθαρσις καί ὅλες οἱ θεαρχικές ἐνέργειες, πού ἀναλαμβάνουν διὰ τῶν πρώτων οὐσιῶν, διαδίδονται σ' ὅλες τίς ἄλλες κατὰ τό βαθμό πού ἡ καθεμιᾶ μετέχει στίς

θειες ενέργειες. Γι' αυτό ευλόγως απέδωσε τήν ιδιότητα τῆς διά τοῦ πυρός καθάρσεως μετά τόν Θεό στό Σεραφίμ. Τίποτε τό ἄτοπο λοιπόν δέν ὑπάρχει, στό νά λέγεται ὅτι τόν θεολόγο ἐκαθάρισε ὁ Σεραφεῖμ. Ὅπως δηλαδή ὁ Θεός καθαρίζει τούς πάντες, διότι εἶναι αἰτία κάθε καθάρσεως, μᾶλλον δέ, γιά νά χρησιμοποιήσω παραπλήσιο παράδειγμα, ὅπως ὁ δικός μας ἱεράρχης, ἐνῶ καθαρίζει καί φωτίζει διά τῶν διακόνων καί ἱερέων του, λέγεται ὅτι αὐτός καθαρίζει καί φωτίζει, ἀφοῦ οἱ τάξεις πού ἱερώθηκαν ἀπό αὐτόν ἀπέδωσαν σ' αὐτόν τίς ἐνέργειές των, ἔτσι κι ὁ ἄγγελος πού ἐνεργοῦσε τήν κάθαρσι τοῦ θεολόγου ἀποδίδει τήν καθαρτική ἐπιστήμη καί δύναμί του στόν Θεό ὡς αἷτιο καί στόν Σεραφεῖμ ὡς πρωτουργό ἱεράρχη. Θά ἦταν σάν νά ἔλεγε κανείς ὅτι μέ ἀγγελική εὐλάβεια ἐδίδασκε τόν καθαριζόμενο ἀπό αὐτόν. «Τῆς καθάρσεως πού ἐνεργεῖται ἀπό ἐμέ σ' ἐσέ ἀρχή μέν ἐξηρμένη καί οὐσία, δημιουργός καί αἷτιος, εἶναι αὐτός πού παρήγαγε σέ ὑπαρξι καί τίς πρῶτες οὐσίες καί μέ τήν ἐδραίωσί τους γύρω του τίς συνέχει καί τίς διατηρεῖ ἄτρεπτες καί ἀμετάπτωτες, κι αὐτές τίς κινεῖ ἐπάνω στίς πρῶτες μετουσίες τῶν προνοητικῶν του ἐνεργειῶν (διότι ὁ διδάσκαλός μου σ' αὐτά τά πράγματα μοῦ εἶπε ὅτι τοῦτο σημαίνει ἡ ἀποστολή τοῦ Σεραφεῖμ)· ἱεράρχης καί καθοδηγητής μετά τόν Θεό εἶναι ἡ διάκοσμος τῶν πρωτίστων οὐσιῶν ἀπό τόν ὁποῖο ἐδέχθηκα ἐγώ θεοειδῶς τήν καθαρτική ἐνέργεια. Αὐτός λοιπόν, ὁ Σεραφεῖμ, εἶναι ἐκεῖνος πού σέ καθαρίζει δι' ἐμοῦ καί δι' αὐτοῦ ἡ αἰτία καί δημιουργός ὅλης τῆς καθάρσεως προάγει τίς προνοητικές τῆς ἐνέργειες ἀπό τήν κρυφιοτήτα ἕως ἐμᾶς».

Αὐτά μ' ἐδίδαξε ἐκεῖνος κι αὐτά μεταδίδω ἐγώ σ' ἐσένα. Στή νοερά καί διακριτική ἐπιστήμη σου τώρα ἀνήκει ἡ φροντίδα νά λύσης τή δυσκολία, παίρνοντας ὡς βάσι μιά ἀπό τίς παραπάνω δύο προτάσεις, τήν ὁποία θά προτιμήσης ἀπό τήν ἄλλη μέ τήν ἰδέα ὅτι εἶναι πιθανή καί εὐλογη, καί ἴσως ἀληθινή μέ τήν ἰδέα ὅτι εἶναι πιθανή καί εὐλογη, καί ἴσως ἀληθινή, ἢ πρῶτα εὐρίσκοντας μόνος σου κάποια ἐξήγησι πού εἶναι πλησιέστερη πρός τήν ἀλήθεια ἢ μαθαίνοντας ἀπό κάποιον ἄλλον, ἐφ' ὅσον βέβαια δώση ὁ Θεός λόγο καί οἱ ἄγγελοι μεσιτεύουν, καί ἀποκαλύπτοντας σ' ἐμᾶς τούς φιλαγγέλους μιά διαυγέστερη, ἂν εἶναι δυνατό, καί σέ μένα προσωπικῶς ἐρασιμώτερη θεωρία.

Ἡ Σύναξις τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ: 8 Νοεμβρίου

Σταύρου Γ. Γουλούλη,
Δρος βυζαντινῆς τέχνης

ΟΙ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΕΣ τῶν δεσποτικῶν ἐορτῶν διαμορφώθηκαν κυρίως ἀπὸ δύο πυλῶνες σύμφωνα πρὸς τὴν ἐναλλαγή τῶν ἐποχῶν σέ προγενέστερα θρησκευτικά συστήματα: 1) τοῦ ρωμαϊκοῦ ἡμερολογίου (π.χ. 25^η Μαρτίου, 25^η Δεκεμβρίου, 1^η Ἰανουαρίου, 6^η Ἰανουαρίου, 2^α Φεβρουαρίου, κ.ο.κ.). 2) τοῦ ἐβραϊκοῦ λειτουργικοῦ ἔτους (Πάσχα, Ἀνάληψη, Πεντηκοστή κ.ο.κ.). Ἡ αἴσθησις τοῦ χρόνου δὲν ἦταν δυνατόν νά ἀλλάξει, ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησε νομιμότητα (313) καὶ τελικὰ κρατική ὑποστήριξις (380).

Ἀπὸ τὴν πλευρά αὐτῆ στήν τιμὴ τῶν Ἀγγέλων ὑπῆρχε ἕνα κενό. Τελικὰ σὺν ἐορτολόγιο πού ἐπικράτησε ἀπὸ τὸν 4^ο αἰ. καὶ ἐξῆς προσδέθηκε μὲ τὸν Ἀρχάγγελο Μιχαήλ καὶ τίς Ἀσώματες Δυνάμεις ἢ 8η Νοεμβρίου. Στὸ ρωμαϊκὸ ἡμερολόγιο ὑπάρχει τὴν ἡμέρα αὐτῆ ἡ γιορτὴ Mundus patet [Ἄνοιξις] τοῦ Κόσμου ἀνοίγει], πιστεύοντας ὅτι ἐβγαίνουν οἱ ψυχές τῶν νεκρῶν ἀπὸ εἰδικὸ ὑπόγειο χῶρο τῆς Ρώμης, ἀναπαριστώντας τὸν κόσμον καὶ τὸ μέρος πού περνοῦσε ὁ ἄξονας τοῦ κόσμου¹.

Ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ θεωρήθηκε προστάτης τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ (Δανιήλ, 10.13,21). Στὴν Ἐπιστολὴ Ἰούδα, 9, ὁ

Μιχαήλ μάχεται κατὰ τοῦ Διαβόλου γιὰ τὸ σῶμα τοῦ Μωυσῆ. Στὴν Α΄ Θεσ. 4.16 πάλι ὁ Ἀρχάγγελος (ἐνν. ὁ Μιχαήλ) θά σαλπίσει στοὺς νεκροὺς κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως. Ἡ κυρίαρχη θέση τοῦ Μιχαήλ πάνω στὸν κόσμον τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ψυχῶν, τὸν ἔκανε μετὰ τὸν ἴδιον Χριστὸ προστάτη τοῦ Λαοῦ τοῦ Θεοῦ, εἴτε τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων, εἴτε τῶν Νεκρῶν.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀρχαγγέλου ὀρίζεται στὸν ἄξονα τοῦ κόσμου καὶ σέ ὀριακὸ χρόνο μηδέν, στή Β΄ Παρουσία. Τὸ χριστιανικὸ σχῆμα ἦλθε νά διαδεχθῆ τὸ ὁμολογικὸ προχριστιανικὸ ρωμαϊκὸ, τὴ γιορτὴ τοῦ Κόσμου/Mundus Patet τῆς 8^{ης} Νοεμβρίου καὶ τίς σχετικὲς κοσμολογικὲς παραστάσεις. Πλὴν ὅμως ἐμφανίζονται νέα στοιχεῖα. Στὴν Ἀποκάλυψη [12.7] ὁ Μιχαήλ καὶ οἱ «ἄγγελοι αὐτοῦ» πολεμοῦν κατὰ τοῦ Δράκοντος πού ἐμφανίζεται σὺν κέντρο τοῦ Οὐρανοῦ, στὸν κοσμικὸ ἄξονα. Ἄν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ βασιλεὺς, ὁ Μιχαήλ εἶναι ὁ ἀρχιστράτηγος, αὐτὸς πού ἡγεῖται τοῦ πνευματικοῦ στρατοῦ. Ὡς προστάτης ἔχει ὄπλα. Αὐτὴ ἡ στρατιωτικὴ σύλληψις εἶναι παλαιὰ ἐβραϊκὴ ἀντίληψις, ἀφοῦ ὁ Γιαχβὲ ἔχει τὸν οὐράνιον στρατό του².

Τὸν 4^ο αἰ. οἱ ἀνακατατάξεις πού ἐγίναν ἔφεραν αὐτὲς τίς ἀντιλήψεις στὴν

πολιτική πράξη, έγιναν κυρίαρχη ιδεολογία. Έτσι η 8^η Νοεμβρίου επελέγη από τον ίδιο τον Κωνσταντίνο ως ημέρα ιδρύσεως της πόλης του, στην ουσία του νέου ρωμαϊκού κράτους. Τό 324 τήν ημέρα της *Mundus patet*, αλλά και σύμφωνα με τό ρωμαϊκό τυπικό ιδρύσεως πόλεων πού περιείχε ως πρώτη πράξη τό άνοιγμα του «μούνδου», άνοιχθηκε ό μούνδος της νέας πόλεως, ένα είδος άξονα του κόσμου. Η επιλογή της ήμερομηνίας έγινε για νά συμπέσει τό άνοιγμα του μούνδου μέ τή γιορτή αυτή. Ίσως ήθελαν να δείξουν ότι οί ψυχές των Ρωμαίων προγόνων συμμετείχαν στην ίδρυση μιās Νέας Ρώμης. Άλλά και ό ναός του Άρχαγγέλου Μιχαήλ (Μιχαήλιον) «έν Άνάπλου» στην Κωνσταντινούπολη θεωρήθηκε κτίσμα του Μ. Κωνσταντίνου, οικόδομημένος επάνω σε προϋπάρχοντα ναό της θεᾶς Έστίας, ή όποία συμβολίζει τό κέντρο.

Ήδη όμως από το 318 στη Ρώμη τά εγκαινία του ναού του Σωτήρος στό Λατερανό, του πρώτου καθεδρικού ναού, της πόλεως και του κράτους, έγιναν σε συνάφεια μέ τή γιορτή αυτή: στίς 8 ή είσοδος, στίς 9 ή καθιέρωση Νοεμβρίου³. Για έναν παγκόσμιο ναό, επιλέγεται (ώς είσοδος) μία ταφική μέ κοσμικές διαστάσεις έορτή.

Ό λόγος της προτίμησης είναι ότι σύμφωνα μέ τήν άρχαία ρωμαϊκή λειτουργία ό ναός θεωρείται τάφος μέ λείψανα μαρτύρων, όποτε ή θεία λατρεία έχει νεκρώσιμο χαρακτήρα, ή ευχαριστία είναι νεκρική, προσφέρεται άλλωστε σε ψυχές άγιων. Παρόμοια ή Κωνσταντινούπολη, ή πρωτεύουσα αυτοκρατορίας, αφιερώνεται έξ άρχῆς στον Θεό των Μαρτύρων [Ευσέβιος, Βίος Κωνσταντίνου, ΙΙΙ.48:

«τήν γ' επώνυμον αὐτοῦ πόλιν... τῶ τῶν μαρτύρων καθιέρου θεῶ»]. Έπρεπε νά έχει πνευματικούς προστάτες, τίς ψυχές όλων των Μαρτύρων. Ύπῆρχαν ναοί και Μαρτύρια πού ίδρυσε ό Κωνσταντίνος, αλλά σύν τῶ χρόνῳ κτίσθηκαν και ναοί του άρχαγγέλου Μιχαήλ: Ἅγιος Μιχαήλ έν τῶ Ἄδδᾶ, Ἅγιος Μιχαήλ πλησίον του Ἰουλιανου, Ἅγιος Μιχαήλ της Ὁξειας, Ἅγιος Μιχαήλ έν τῶ Σινάτορος στά Ἀρκαδιανά⁴.

Έδῶ τώρα εμφανίζεται ή άποψη ότι ή γιορτή της 8^{ης} Νοεμβρίου καθιερώθηκε μέ άφορμή τά εγκαινία του ναού στίς Θέρμες Ἀρκαδιανά⁵, τά όποια έκτισε τό 396 ή Ἀρκαδία, κόρη του Θεοδοσίου Α΄ [Πασχάλιο Χρονικό, έκδ. Βόννης, 566]. Είναι γεγονός ότι μερικές γιορτές σχετίζονται μέ εγκαινία ναῶν. Όμως τήν περίοδο αυτή, στά τέλη του 4^{ου} αἰ. δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην ήμερομηνία αυτή. Τό πιό σημαντικό είναι ότι στίς 8 Νοεμβρίου 392 ό Θεοδοσίος (379-395) άπαγορεύει [βλ. Cod. Theod. X, 10, 12] τίς θυσίες στά οικογενειακά πνεύματα-προστάτες, Λάρητες, Πενάτες, άγάλματα (οικογενειακά;). Ήταν συνήθεια των Ρωμαίων νά άξιοποιούν σημαδιακές ήμερες, κάνοντας ένα είδος επικοινωνιακής πολιτικής. Μεταξύ άλλων και εκδίδοντας νόμους σε ειδικές ήμερες. Αυτό σημαίνει ότι ή έορτή της 8^{ης} Νοεμβρίου προϋπάρχει, και φαίνεται νά χρησιμεύει στην άναπαράσταση της μάχης των Δυνάμεων του Θεου έναντίον της δεισιδαιμονίας.

Πότε ακριβῶς όρίσθηκε έπίσημα ή 8^η Νοεμβρίου ως ημέρα έορτής των Ἀγγέλων δέν μπορεί να προσδιορισθεῖ. Φαίνεται όμως ότι ή νέα περίοδος πού εγκαινίασε ή βασιλεία του Κωνσταντί-

νου δημιουργήσε ἐξ ἀρχῆς τὴ γιορτὴ ἢ ἐνίσχυσε μία προγενέστερη τάση. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν τελικὰ οἱ δύο αὐτὲς ἐπιλογές τοῦ Κωνσταντίνου, ἰδίως τοῦ Λατερανοῦ, πού ἔδωσαν τό ἔναυσμα νὰ προχωρήσει ἡ Ἐκκλησία στή χριστιανικὴ ἐρμηνεία τῆς 8^{ης} Νοεμβρίου. Ἔτσι ἀξιοποιήθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ γίνει χριστιανικὴ μία προϋπάρχουσα ρωμαϊκὴ γιορτὴ, ἰδρυτικὴ-ταφικὴ, πού εἶχε ἱερότητα, ἄσχετα ἂν ἐμεῖς σήμερα ὀρρωδοῦμε. Τότε ὅμως ἐνεῖχε τό ἴδιο κλίμα πού ἔχουν σέ μᾶς οἱ ἐτήσιες γιορτές μνημοσύνων, χωρὶς καμία ἐλευθεριάζουσα διάσταση πού οἱ στρατικοποιημένοι Ρωμαῖοι γενικῶς ἀπέφευγαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε κι ἄλλους λόγους νὰ προβάλλει τοὺς οὐρανίους προστάτες Ἀγγέλους, νὰ τοὺς βλέπει «ἐνοπλους». Τό κράτος του γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τίς εἰσβολές βαρβάρων ἤθελε νέο στρατό στή δομῇ, νέους στρατεύσιμους στό προσωπικό, ἀλλὰ καὶ νέα ἰδε-

ολογία, δηλαδή πρότυπα. Ὑπῆρξε ἀναδιοργανωτὴς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ πού ἔγινε πλέον εὐέλικτος. Εἶχε ἰδίαν πείραν πῶς μάχονταν οἱ Χριστιανοί, ὅπως π.χ. στή Μουλβία γέφυρα (28-10-312). Ἔτσι τό 314 στή Σύνοδο τῆς Ἀρελάτης (3^{ος} κανὼν) ἐπετράπη ἐπίσημα ἡ συμμετοχὴ Χριστιανῶν στόν στρατό, τὴ στιγμὴ πού ἡ ἰδέα τοῦ στρατιώτη τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀποδεκτὴ στήν Κ. Διαθήκη (Β' Τιμ. 2.3, κτλ)⁶. Ὁ νέος στρατός δὲν θά καταπίεζε πιά τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ θά προάσπιζε τὴν εἰρήνη τῆς Ἐκκλησίας, θά ἐκπολίτιζε βαρβάρους. Ἀκόμη καὶ τοὺς ἐπισκόπους θεωροῦσε στρατευμένους μαζί του (Εὐσέβιος, ΒΚ, I, 42.), ἐνῶ πρόβαλε πρωτίστως τὴ μνήμη τῶν Μαρτύρων, πού πέθαιναν γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ἀνάγκες τοῦ λαοῦ νὰ ζεῖ μέ εἰρήνη, ἀσφάλεια καὶ ἐλπίδα –ἐκεῖ πού οἱ ἄλλοι παρέπαιαν– ἔκαναν τόν μεγάλο ἠγέτη νὰ κάνει τό μεγάλο ἄλμα στόν Χριστιανισμό.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. H.H. SCULLARD, *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*, London 1981, 274.
2. Ν. ΠΑΥΛΟΥ, *Τό θεῖο καὶ ἱερό συμβούλιο στήν παλαιοδιαθηκικὴ γραμματεία* (διδ. διατριβή, Τιμ. Θεολογίας ΑΠΘ), Θεσσαλονίκη 2010.
3. LIBER PONTIFICALIS, 1, 172. *Martyrologium Romanum*, 505, 506 (1): «Romae in Laterano dedicatio basilicae Salvatoris, quae omnium ecclesiarum urbis et orbis est mater et caput».
4. R. JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin. III. Les églises et les monastères de Constantinople*, Paris 1969, 337 κ.έ.
5. Σ. ΚΟΥΚΙΑΡΗΣ, *Τὰ θαύματα-ἐμφανίσεις τῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων στήν βυζαντινὴ τέχνη τῶν Βαλκανίων*, Ἀθήνα - Γιάννινα 1989, 21, 27.
6. P.T. GROTHOWSKI, *Arms and Armour of the Warrior Saints. Tradition and Innovation in Byzantine Iconography (843-1261)*, E.J. Brill, Leiden-Boston, 2010, 57 κ.έ., 63-64, 163 κ.έ., 107.

Μυστηριακός ήσυχασμός: Οι ἐκκλησιολογικές προϋποθέσεις τῆς Θεολογίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ (α΄)

Σταύρου Γιαγκάζογλου,
Δρος Θεολογίας

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΞΕΣ γιὰ τὴν ὀρθόδοξη Ἄνα-
τολή θεωρίες τοῦ Καλαβροῦ μονα-
χοῦ Βαρλαάμ γύρω ἀπὸ τὰ θεολογικά
ζητήματα καὶ οἱ ἐπικρίσεις του ἐναντίον
τῆς ήσυχαστικῆς πράξεως τῶν μοναζό-
ντων ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴ νὰ ἐμφανισθεῖ
στό ἱστορικό προσκλήνιο τοῦ ΙΔ' αἰ. ἡ θε-
ολογικὴ φυσιογνωμία τοῦ ἁγίου Γρηγο-
ρίου Παλαμᾶ.

Ἡ προτεραιότητα τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἐμπειρίας ἀπέναντι σὲ κάθε διανοητικὴ
πρόσβαση στὴ θεολογικὴ ἀλήθεια, ἡ καθ'
ήσυχίαν ἀγωγή τῆς νοερᾶς προσευχῆς, ἡ
διάκριση ἀνάμεσα στὴν ἀμέθεκτη θεία
οὐσία καὶ τίς μεθεκτές θείες ἐνέργειες, ὁ
ἄκτιστος χαρακτήρας καὶ ἡ σημασία τοῦ
θαβωρίου φωτός, ὁ φωτισμός, ἡ θεοπτία
καὶ ἡ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό ὡς
τό κατ' ἐξοχὴν σωτηριολογικό γεγονός
τῆς Ἐκκλησίας, πού θεμελιώνεται θεο-
λογικά πάνω στὴν ἀμοιβαία συσχέτιση
Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας, ἀ-
ποτελοῦν τοὺς βασικούς ἄξονες τῆς δι-
δασκαλίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Πα-
λαμᾶ. Οἱ Τοπικὲς Σύνοδοι τοῦ ΙΔ' αἰ.
στὴν Κωνσταντινούπολη (1341, 1347,
1351, 1368) δικαίωσαν ἐκκλησιολογικά
τοὺς θεολογικούς ἀγῶνες τοῦ ἁγίου
Γρηγορίου καὶ ἐξέλαβαν τὴ διδασκαλία
του γιὰ τίς ἄκτιστες ἐνέργειες ὡς ἀνα-
τομία καὶ ἀνάπτυξη τῆς προηγούμενης
πατερικῆς παραδόσεως.

Μετά τὴ μακρὰ περίοδο τῆς «βαβυλώ-
νιαις αἰχμαλωσίας» τῶν Ὀρθοδόξων στίς
ἀρχές τῆς δυτικῆς μεταφυσικῆς, ἡ σύγ-
χρονη ὀρθόδοξη θεολογικὴ σκέψη δέν
ἀνανέωσε ἀπλῶς τὸ ἐνδιαφέρον της γύ-
ρω ἀπὸ τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγο-
ρίου, ἀλλὰ κυριολεκτικὰ ἀνασυγκροτή-
θηκε μὲ βάση τὴν πατερικὴ παράδοση
τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης σὲ
μία δυναμικὴ προσπάθεια αὐτογνωσίας
καὶ ἰδιοπροσωπίας ἐναντι τῆς Δύσεως.
Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς προε-
βλήθη στὴν ἐποχὴ μας, εἴτε ὡς δογματι-
κός θεολόγος πού ἐπικέντρωσε τὴ διδα-
σκαλία του στὴν περίφημη διάκριση
οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν, εἴτε ὡς διδάσκα-
λος τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ ὑπερα-
πιστῆς τῶν ἱερῶς ήσυχάζόντων.

Ὡστόσο, μέσα σὲ ἓνα ἐξ ἀρχῆς «ἀντι-
παλαμικό» κλίμα, ἀρκετοὶ δυτικοὶ ἐρευ-
νητές ἐκτίμησαν ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ
ἁγίου Γρηγορίου στερεῖται ἀπὸ κάθε βι-
βλικὴ καὶ πατερικὴ θεμελίωση καὶ ἀπο-
τελεῖ ἐπάνοδο στὴ νεοπλατωνίζουσα με-
ταφυσικὴ καὶ τὸν «οὐσιανισμό» τῶν
ἀπορροῶν τοῦ «ψευδο-Διονυσίου». Οἱ
ἐνέργειες ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ θεία οὐσία
καὶ καθόλου δέν συνδέονται μὲ τὰ πρό-
σωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος τόσο στὴν αἰ-
διότητα ὅσο καὶ στὴν ἱστορία τῆς θείας
οἰκονομίας. Ἡ ὄντολογικὴ ἐξάρτηση τῶν
ἐνεργειῶν ἀπὸ τὴ θεία οὐσία μειώνει, ἂν

δέν ἀφανίζει, τόν σωτηριολογικό τους ρόλο. Τή θέση καί τό ιδιαίτερο ἔργο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναλαμβάνει νά ἐπιτελέσει ἡ «ἀνυπόστατη ἐνέργεια» τῆς θείας οὐσίας. Ἔτσι ὁ ἡσυχασμός καί ἡ θεολογία τοῦ Παλαμᾶ δέν χρειάζονται καμία χριστολογική ἢ τριαδολογική διδασκαλία καί ἀποτελοῦν ἐπιστροφή στή διδασκαλία γιά τόν ἀπλό Θεό τῶν μυστικῶν. Ἀπό τήν «παλαμική» πνευματικότητα ἀπουσιάζει ἡ ἐλευθερία τοῦ προσώπου καί κυριαρχεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τῆς οὐσίας. Ἡ ἔλλειψη, ἐξ ἄλλου, μιᾶς χριστολογικά θεμελιωμένης ἀνθρωπολογίας ἐντάσσει τήν «παλαμική» θεολογία καί τόν ἡσυχασμό στά εἰκονοκλαστικά κινήματα. Στήν ὑποτίμηση αὐτή τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ θά ἀντιδράσει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας. Ἡ ἀντίθεση τοῦ Καβάσιλα μέ τόν ἡσυχασμό δέν διαφέρει μόνο κατά τή θεματική καί τό λεξιλόγιο, ἀλλά συνιστᾶ μία κραυγαλέα ριζική διάσταση.

Οἱ ἴδιοι ἐρευνητές ὑποστηρίζουν, ὅτι ἂν ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἐξέφρασε τήν ἐν Χριστῷ ζωή ἐγκεντρισμένη στά Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς θεμελίωσε τή λήψη τῆς θείας χάριτος σέ ἕνα «ἔξω-μυστηριακό κλίμα», αὐτό πού συνδέεται δηλαδή μέ τά διάφορα στάδια τῆς καθ' ἡσυχίαν ἀγωγῆς τῶν μοναζόντων. Στήν ἀποκλειστικότητα καί τόν πνευματοκρατορικό ἐκλεκτισμό τῶν ἡσυχαστῶν ὁ Καβάσιλας ἀντέδρασε, δῆθεν, προβάλλοντας τή μυστηριακή ζωή ὡς τή χριστοκεντρική πνευματικότητα τῶν πιστῶν μέσα στόν κόσμο, τήν κοινή μετάληψη τοῦ εὐχαριστιακοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ στή θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός ἀπό τοῦς ἐκλεκτούς. Ἔτσι, ἂν ὁ Καβάσιλας προτείνει μία λειτουργική-μυστηριακή Ἐκκλησιολογία καί εὐσέβεια, ὁ Παλαμᾶς ἐμφανί-

ζεται νά εισηγεῖται μία θεραπευτική ἀποκλειστικά Ἐκκλησιολογία, ἡ ὁποία θέτει ὡς σκοπό τῆς πνευματικῆς ζωῆς τήν ἄσκησι τῶν ἐντολῶν καί τή νοερά προσευχή, διά τῶν ὁποίων καί μόνο ὁδηγεῖται κανεῖς στήν ἄμεση θεωρία τῆς ἀκτιστής δόξας τοῦ Θεοῦ.

Ἄν οἱ αἰτιάσεις καί ἐπικρίσεις αὐτές τῆς δυτικῆς θεολογίας, πού σαφῶς ἐντάσσονται σέ ἕνα πολεμικό κλίμα, κρίνονται αὐθαίρετες καί ἀβασάνιστες, ἡ ἐπαναπρόσληψη τῆς θεολογίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ἔφερε στό προσκήνιο ἕνα ἐσωτερικό, θά λέγαμε, πρόβλημα τῆς νεώτερης ὀρθόδοξης σκέψης. Ἀρκετοί, κυρίως Ρῶσοι θεολόγοι καί διανοούμενοι (Knomiakov, Solovion, Florensky, Boulgakov, Karsavin, Berdiaeff), παγιδευμένοι μέσα σέ ἕνα ἐκ τῶν προτέρων διαμορφωμένο κλίμα «χριστομονισμοῦ» στή δυτική Ἐκκλησία καί θεολογία μέ συνακόλουθη μείωση τοῦ προσώπου καί τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐξέλαβαν ὡς ιδιαίτερο γνώρισμα τῆς Ὀρθοδοξίας τήν πρόταξη τῆς Πνευματολογίας ἐναντι τῆς Χριστολογίας. Μάλιστα, ὁ V. Lossky προχώρησε καί στή θεολογική συστηματοποίηση τῆς ιδέας αὐτῆς στό πλαίσιο δύο σαφῶς διακεκριμένων οἰκονομιῶν, τοῦ Χριστοῦ, ἀφ' ἑνός, καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀφ' ἑτέρου. Ἄν ἡ Χριστολογία, ἡ οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ, συνιστᾶ τήν ἀντικειμενική ὄψη τῆς Ἐκκλησίας καί ἀφορᾶ στή θεραπεία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γενικῶς, ἡ Πνευματολογία, ἡ οἰκονομία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συνδέεται πρός τίς ιδιαίτερες ἀνθρώπινες ὑποστάσεις, διασφαλίζοντας τήν ἐλευθερία καί τήν προσωπική τους διάκριση. Ἀνάμεσα στήν Πνευματολογία πού ἐκφράζει τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς θείας χάριτος στά πρόσωπα τῶν πιστῶν,

κυρίως τό φωτισμό καί τή θέωσή τους, καί τή Χριστολογία πού περιλαμβάνει τά Μυστήρια καί κάθε ἄλλη θεσμική ἔκφραση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, παρατηρεῖται μία διαλεκτική ἔνταση, ἀντίστοιχη μέ ἐκείνη πού διακρίνει τό πρόσωπο ἀπό τή φύση, τήν ἐλευθερία ἀπό τήν ἀναγκαιότητα, τά ἔσχατα ἀπό τήν ἱστορία. Ἡ οἰκονομία τοῦ Ἀγίου Πνεύματος θεμελιώνεται θεολογικά, κατὰ τόν Lossky, στήν ἀνάπτυξη τοῦ «πνευματολογικοῦ ρεύματος» τῆς Ἀνατολῆς, πού διαδέχθηκε μετά τόν Ζ' αἰ. τό ἀντίστοιχο «χριστολογικό» καί ἔλαβε τήν τελική του διαμόρφωση στή διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ γιά τίς ἄκτιστες ἐνέργειες, τήν ἀσκητική πνευματικότητα καί τή θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός.

Ὁ ἀντίκτυπος καί ἡ ἐπίδραση τῶν ἀπόψεων τοῦ Lossky μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀνανέωση τῶν παλαμικῶν σπουδῶν καί τή γενικότερη στροφή τῶν τελευταίων δεκαετιῶν πρὸς τή νηπτική καί ἀσκητική παράδοση, θά φέρουν στό προσκήνιο μία σειρά ἀπό θεολογικά καί ποιμαντικά προβλήματα πού σχετίζονται μέ τήν ἀνταγωνιστική, ἐν πολλοῖς, σχέση ἀνάμεσα στό θεσμικό καί τό χαρισματικό στοιχεῖο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί θά παραπέμπουν διαρκῶς στό αἷτημα μίας ὀρθῆς καί πλήρους σχέσεως μεταξύ Χριστολογίας καί Πνευματολογίας.

Ποιά εἶναι, λοιπόν, ἡ σχέση Χριστοῦ, πιστῶν καί Ἀγίου Πνεύματος στήν Ἐκκλησία; Δικαιολογεῖται θεολογικά ἡ ὑπαγωγή τῶν Μυστηρίων ἀποκλειστικά στή Χριστολογία καί οἱ ἐκδηλώσεις τῆς χαρισματικῆς ζωῆς τῶν πιστῶν μονομερῶς στήν Πνευματολογία; Ἦ Ἄραγε οἱ συχνά παρατηρούμενες ἄνισες διακρίσεις ἀνάμεσα στήν «ἀγιοπνευματική»

ζωή τῶν μοναζόντων καί στή μυστηριακή εὐσέβεια τῶν πιστῶν μέσα στόν κόσμο μποροῦν νά στηριχθοῦν σέ μία διακεκριμένη οἰκονομία πρὸς ὀρισμένους ἐκλεκτούς; Ἡ εὐχαριστιακή ἐμπειρία καί συγκρότηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος εἶναι δυνατόν νά διακρίνεται ἢ νά θεωρεῖται ὡς ὑποδεέστερη ἀπό τόν «μυστικισμό» τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς; Ἡ ἡσυχαστική πράξη, τά στάδια τῆς πνευματικῆς τελείωσης καί ἡ ἐμπειρία τῆς θεώσεως εἶναι δυνατόν νά διαφοροποιῶνται ἀπό τή μυστηριακή ζωή; Ποιά εἶναι, ὅμως, ἡ θέση καί ἡ σημασία τῶν Μυστηρίων στή διδασκαλία τοῦ ἡσυχαστῆ ἀγίου; Ὑφίσταται ὄντως μία θεολογία καί πείρα τῆς θείας χάριτος παράλληλα, ὑπεράνω ἢ καί ἐκτός τῆς μυστηριακῆς ζωῆς; Νομίζουμε, ὅτι καί μόνο ἡ διατύπωση παρόμοιων κρίσεων, ὑποθέσεων καί ἐρωτημάτων ἀδικεῖ πλήρως τή θεολογική σκέψη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, καί στήν καλύτερη περίπτωση, μόνο σέ ἄγνοιά της θά μπορούσε νά ἀποδοθεῖ.

Συμπληρώθηκαν στίς ἀρχές τῆς β' χιλιετίας τά 650 χρόνια του Συνοδικοῦ Τόμου τοῦ 1351. Κρίναμε σκόπιμο νά παρουσιάσουμε τήν ἄρρηκτη ἐνότητα καί ἀλληλουχία τῆς μυστηριακῆς καί ἀσκητικῆς ζωῆς στή διδασκαλία τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Οἱ δύο αὐτές ὄψεις τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διαρκῶς εὐαγγελίζεται τήν «κοινωνία τῆς θεώσεως», θεμελιώνουν τήν κατ' ἐξοχήν ἐκκλησιολογική ἔκφραση τοῦ ὀρθόδοξου ἡσυχασμοῦ. Προτοῦ πάντως προχωρήσουμε στήν ιδιαίτερη διαπραγμάτευση τοῦ θέματος αὐτοῦ, θά ἀναφέρουμε ὀρισμένα ἐνδεικτικά στοιχεῖα ἀπό τήν ἴδια τήν ἀσκητικό-λειτουργική ἐμπειρία καί στάση τοῦ ἀγίου Γρηγορίου.

Γιά τόν ἡσυχαστή διδάσκαλο δέν ὑφίσταται, κατ' ἀρχήν, κανένα ζήτημα διπλῆς ἠθικῆς, πού νά διαχωρίζει τήν «πνευματικότητα» τῶν μοναζόντων ἀπό τήν εὐσέβεια τῶν πιστῶν μέσα στόν κόσμο. Ἄν ἡ τέλεια ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται διά μέσου τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἡσυχίας καί τῆς νήψεως, ἀρμόζει κυρίως στούς ἀναχωρητές, ὡστόσο καί ὅσοι ἀσκοῦνται στή χρήση τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου σύμφωνα μέ τίς θεῖες ἐντολές καταλήγουν καί αὐτοί στό ἴδιο ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα, δηλαδή στήν τέλεια ἀγάπη. Σύμφωνα μέ μαρτυρίες τοῦ βίου του, τόν ὁποῖο συνέγραψε ὁ πατριάρχης Φιλόθεος Κόκκινος, ὁ Παλαμᾶς δέν θεωροῦσε τήν ἀδιάλειπτη προσευχή ὡς ἀποκλειστικό προνόμιο τῆς ἀναχωρητικῆς ζωῆς, ἀλλά προέτρεπε «καί ἄνδρας καί γυναῖκας καί παῖδας, καί σοφοῦς καί ἰδιώτας, καί πάντας ὁμοῦ» στήν ἄσκησή της. Γιά τόν ἴδιο λόγο τά κυρίαρχα θέματα στίς τριάδες ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων γιά τήν ἡσυχία, τή νοερά προσευχή, τή θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός, ἐπανέρχονται συχνά καί στίς ποιμαντικές ὁμιλίες τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ὡς ἀναχωρητής στή Βέροια καί στή Μεγίστη Λαύρα τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὁ ἅγιος Γρηγόριος, ἐνῶ παρέμεινε μονήρης καί ἡσυχάζων, «Σαββάτου δέ καί Κυριακῆς πρός τέ τήν μυστικήν δηλαδή θυσίαν καί τήν τῶν ἀδελφῶν προΐων πνευματικήν ὁμιλίαν καί ἔνωσιν», μετεῖχε ἀνελλιπῶς στήν κοινή ἐκκλησιαστική ζωή. Καί τοῦτο

διότι ἡ προσωπική ἐμπειρία τοῦ ἡσυχάζοντος δέν διαχωρίζεται, ἀλλά ἐνώνεται καί βρίσκει τήν πληρότητά της στή λατρευτική σύναξη τῆς Ἐκκλησίας, καθῶς «ἡ κατά μόνας [καί] εἰς προσευχήν διέγερσις τήν ἐπ' ἐκκλησίας συνίστησι πρός τόν Θεόν». Κατά τήν ἡγουμενία στή Μονή Ἐσφιγμένου, ὁ ἡσυχαστής διδάσκαλος ἐπέδειξε ιδιαίτερη σπουδή καί φιλοκαλία γιά τή λατρευτική ζωή καί τήν τέλεση τῶν θείων Μυστηρίων, ἐμπνέοντας μέ τήν ἱερατική του διακονία τοῦς ἀδελφούς καί συλλειτουργούς. Ἐπίσης, εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ ἀγιορείτης θεολόγος θεώρησε τήν ἀποχή τοῦ Βαρλαάμ ἀπό τή θεία Εὐχαριστία καθ' ὅλο τό διάστημα τῆς παραμονῆς του στήν Ἀνατολή ὡς συντριπτική ἀπόδειξη τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Καλαβρός μοναχός οὐδέποτε ὑπῆρξε μέλος τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀλλά ἐξ ἀρχῆς ἀνήκε στή λατινική, τήν πίστη τῆς ὁποίας ἐξέφραζε μᾶλλον μέ τίς θεωρίες του. Ὡς ἐπίσκοπος ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁμολογεῖ προσωπικῶς τήν καθημερινή τέλεση καί κοινωνία τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Συνάμα, προτρέπει τό ποιμνίό του νά παρίσταται ἐξ ἄπαντος στίς θεοπαράδοτες κατά Κυριακήν συνάξεις τῆς Ἐκκλησίας, πού εἰκονίζουν τήν ἀναστάσιμη παρουσία καί ἐσχατολογική ἔλευση τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί νά μεταλαμβάνουν εἰλικρινῶς καί ἀκατακρίτως τοῦ ἁγίου σώματος καί τοῦ αἵματος τοῦ Σωτῆρος. (Συνεχίζεται)

53. Πῶς τό κατά Μᾶρκον παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ;

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου,
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Κοιμ. Θεοτόκου Παλαιοῦ Φαλήρου, Ἱ.Μ. Νέας Σμύρνης

ΟΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ τοῦ κατά Μᾶρκον εὐαγγελίου εἶχε μιὰ δυνατὴ σχέση μέ τούς πρώτους Χριστιανούς. Παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ μαχητικό, συνδέοντας μεταξὺ τους μιὰ σειρά ἱστορίες, γιά νά καταλήξει στήν εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ ὡς πάσχοντος λυτρωτοῦ.

(α) Ὁ Ἰησοῦς εἶναι διδάσκαλος καί θεραπευτής. Ἄν καί παρουσιάζει μόνο δύο ἐκτεταμένες ὁμιλίες καί τέσσερις παραβολές, συχνά ἀναφέρεται στόν Ἰησοῦ ὡς διδάσκαλο ἢ ὡς διδάσκοντα. Μεγάλο μέρος τῆς διδασκαλίας του περιέχεται σέ ἀφηγήσεις θαυμάτων (7,31-7· 8,22-26), οἱ ὁποῖες δέν ἀποβλέπουν μόνο στό νά παρουσιάσουν τόν Ἰησοῦ ὡς θεραπευτή ἀλλά καί νά διδάξουν καί ἄλλα πέρα ἀπό αὐτά. Ἐπίσης, ἡ καταγραφή ἀπό τόν Μᾶρκο τῆς σταδιακῆς ἵασης αὐτοῦ τοῦ τυφλοῦ εἶναι παράλληλη μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀντίληψης τῶν μαθητῶν σχετικά μέ τόν Ἰησοῦ: θά ἔρθουν σέ μιὰ πληρέστερη συνειδητοποίηση τῆς κατάστασης τοῦ Ἰησοῦ μελλοντικά, τότε πού ὁ Ἰδιος θά τοῦς ἀναθέσει περαιτέρω δράση.

(β) Ὁ Ἰησοῦς εἶναι πλήρης θείας αὐθεντίας. Ὁ Μᾶρκος παρουσιάζει τόν Ἰησοῦ ὡς τόν αὐθεντικό Χριστό καί Υἱό τοῦ Θεοῦ. Παρά τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς θεραπεύει σωματικές ἀσθένειες, ἡ νίκη του ἐπί τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων καθιστᾷ τήν παραπάνω παραδοχή σα-

φέστερη. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι νικητής τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ καί ἀποσκοπεῖ μέ τήν περιγραφή τῶν θαυμάτων στό νά προκαλέσει στούς ἀκροατές τήν ἔκπληξη καί τόν θαυμασμό, ὥστε νά πιστέψουν σέ Αὐτόν. Κατά τραγικό τρόπο, οἱ θρησκευτικοί ἡγέτες συμπέραναν ὅτι δῆθεν ἦταν ἀπατεώνας, καί προσπάθησαν νά τόν ἐξοντώσουν (3,5-6). Παράλληλα, ἡ θεία αὐθεντία τοῦ Ἰησοῦ ἀπαιτεῖ ἀπό τοῦς ἀνθρώπους τήν κατάλληλη ἀνταπόκριση τῆς ὑπακοῆς τους.

(γ) Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ πάσχων λυτρωτής. Ὁ Μᾶρκος τονίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτός πού ὑποφέρει γιά νά ἐξαγοράσει τοῦς ἀνθρώπους. Ἀφιερώνει σχεδόν τό τελευταῖο τέταρτο τοῦ Εὐαγγελίου του στά πάθη τοῦ Ἰησοῦ, πού ὀδηγοῦν στή σταύρωσή του. Ὅμως, τό αὐτό μοτίβο τῆς σύγκρουσης καί τοῦ Πάθους ξεκινᾷ νωρίς. Ἡ σκιά τοῦ σταυροῦ ἀρχίζει νά σέρνεται πρός τόν Ἰησοῦ, ἀκόμη καί στά πρῶτα τρία κεφάλαια τῆς ἀφήγησης. Στό 8,31-38 ὁ Ἰησοῦς προλέγει τόν θάνατο καί τήν ἀνάστασή του καί ἀναφέρεται στόν σταυρό τοῦ ἀληθινοῦ μαθητῆ. Ὁ Ἰδιος ἀρχίζει νά διδάσκει ἀπλά γιά τά παθήματά του καί μιᾷ γιά τόν ἑαυτό του δίνοντας τή ζωή του ὡς «λύτρον», δηλ. ὅ,τι ἀπαιτεῖται γιά τή λύτρωση ὄλων (10,45). Τέλος, ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἐκεῖνος πού γνωρίζει τόν προορισμό του καί τά ἐπακόλουθά του· εἶναι ὁ Σωτήρας πού γεννήθηκε γιά νά πεθάνει.

«Υπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς» ἢ «πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν», στή Θεία Λειτουργία;

Τοῦ Παναγιώτη Ἱ. Σκαλτσῆ,
Ἄναπλ. Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Στήν ἀρχή τῆς θείας Λειτουργίας καί συγκεκριμένα στό τέλος κάθε συναπτῆς, πρὶν ἀπό τίς εὐχές τῶν ἀντιφώνων, λέγεται ἀπό τόν διάκονο τό «τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου, δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καί ἀειπαρθένου Μαρίας μετά πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτούς καί ἀλλήλους καί πᾶσαν τήν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθῶμεθα». Ἐδῶ ζητεῖται ἡ βοήθεια τῶν ἁγίων καί πρό πάντων τῆς Θεοτόκου στήν προσπάθειά μας νά κάνουμε τόν Χριστό κέντρο τῆς ζωῆς μας. Οἱ ἅγιοι εἶναι οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ¹ καί πρῶτοι αὐτοί, ὅπως καί ἡ Θεοτόκος, ἐμπιστεύθηκαν τή σωτηρία των στό Χριστό². Ἡ Παναγία ἰδιαίτερα ἀφιέρωσε ἀπό παιδί τή ζωή της στόν Θεό καί ἔγινε ὁ ἔμφυχτος θρόνος Του. «Ἔτσι καί ὁ κάθε πιστός προσφέρεται στόν Κύριο γιά νά γίνει οἶκος δικός Του»³.

Ὁ ἱερός Καβάσιλας ἐρμηνεύοντας τό παραπάνω αἶτημα σημειώνει ὅτι «οὐ πάντων ἐστὶ “τό παρατίθεσθαι ἑαυτοῦς τῷ Θεῷ”». Πρὸς τόν σκοπό αὐτό χρειάζεται παρηγορία, ἡ ὁποία ἔχει ὡς προϋπόθεση τήν καθαρὴ συνείδηση, «ὅταν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγιγνώσκη ἡμῶν, ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνᾶν τὰ ἐκείνου (τοῦ Θεοῦ δηλαδή) τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. Τότε γάρ αὐτοί τε ἀληθῶς ἀφιστάμεθα τῆς μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καί τῷ Θεῷ

ταύτην παρατίθεμεν ἀσφαλῶς, πιστεύοντες βεβαίως ὅτι δέξεται τήν παρακαταθήκην ἡμῶν καί φυλάξει». Τό ἔργο αὐτό ὅμως θέλει ἰδιαίτερη σπουδὴ καί φιλοσοφία, στηριγμὸ δηλαδή καί δύναμη πού μόνο ἡ Θεοτόκος καί οἱ ἅγιοι μποροῦν νά τὰ προσφέρουν. Αὐτὴν τήν ἔννοια ἔχει τό «μνημονεῦσαι», τό «καλέσαι» δηλαδή καί τό «δεηθῆναι»⁴, προκειμένου ὅπως καί ἡ Παναγία νά γίνουμε «Ἰησοῦ οἰκητήριον, τερπνόν καί ὠραῖον»⁵.

Στό σημεῖο αὐτό συνηθίζεται νά ψάλλεται τό «Υπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς», ὅπως συμβαίνει πρὶν ἀπό τὰ θεομητορικά τροπάρια τῶν κανόνων ἢ τὰ τροπάρια τῶν παρακλητικῶν κανόνων καί τοῦ Ἁκαθίστου Ὑμνου. Ἡ φράση αὐτὴ δέν ἀπαντᾷ στή χειρόγραφη παράδοση, ἀλλὰ ἀποτελεῖ συνήθεια εὐλάβειας μεταγενέστερη. Κατὰ τόν καθηγητὴ Ἱ. Φουντούλη, δέν δικαιώνεται «ἀπὸ τήν παράδοσι καί ἀπὸ τήν ὀρθή λειτουργικὴ τάξι. Ἐκτός αὐτοῦ, διακόπτει μέ μία ἄσκοπο παρεμβολή τήν φράση τῆς διακονικῆς πρὸς τό λαὸ προτροπῆς, ἐπισκιαζοντας ἔτσι τό ὅλο νόημά της καί μεταθέτοντας τό βᾶρος της, ἀπὸ τόν Χριστό καί τήν παράθεσι σ' αὐτόν τῆς ζωῆς μας, στίς πρεσβεῖες τῆς Θεοτόκου»⁶.

Τίς τελευταῖες δεκαετίες τέθηκε καί θέμα δογματικῆς ἀκρίβειας τῆς ἐν λόγω ἔκφρασης καί εἰς ἀντικατάστασή της προτάθηκε τό «Υπεραγία Θεοτόκε πρέ-

σβευε ὑπέρ ἡμῶν». Καί τοῦτο διότι, κατὰ τήν πρότασι ἀυτῆ, ἡ Παναγία πρεσβεύει στό Χριστό πού εἶναι καί ὁ ἄριστος «σωτήρ τοῦ σώματος»⁷, δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας. Στό ζήτημα αὐτό ἐξέφρασε τήν ἀποψή του καί ὁ μακαριστός π. Ἐπιφάνιος Θεοδωρόπουλος, ὁ ὁποῖος τόνισε ὅτι «οὐδόλως εἶνε ἀπορριπτέον τό “Ἐπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς”, διότι ἄδοντες καί ψάλλοντες χεῖλεσί τε καί καρδίᾳ τοῦτο, δέν ζητοῦμεν παρά τῆς Ἀχράντου Δεσποίνης ἵνα σῶσι ἡμᾶς ἰδίᾳ δυνάμει καί ἐξουσίᾳ καί φυσικῶ δικαιώματι, ὡς κακῶς ὑπολαμβάνουσι τινες, ἀλλ’ ἵνα, χρωμένη τῇ ἀπειρῶ Ἀυτῆς μητρικῆ παρηγορίᾳ πρός τόν Θεόν Λόγον, εἰς ὄν σάρκα ἐκ τῆς ἰδίας Ἀυτῆς σαρκός ἐδάνεισε, συντελέση διά τῶν θερμῶν πρεσβειῶν Ἀυτῆς, ὅπως κερδίσωμεν τελικῶς τήν ἐν Χριστῶ σωτηρίαν καί ἀπαλλαγῶμεν ἐκ τοῦ ἀθανάτου θανάτου.

Συνεπῶς τό “Ἐπεραγία Θεοτόκε, πρεσβεύε ὑπέρ ἡμῶν” καί τό “Ἐπεραγία Θεοτόκε, σῶσον ἡμᾶς” κατ’ οὐσίαν οὐδόλως διαφέρουσι. Διότι, ἐν μέν τῷ πρώτῳ, αἱ πρεσβεῖαι τῆς Θεοτόκου ἄς ἐπικαλούμεθα, δέν ἀναφέρονται εἰς ἄλλο τι εἰμῆ εἰς τήν εὐδόωσιν τῆς ἐν Χριστῶ σωτηρίας ἡμῶν· ἐν τῷ δευτέρῳ, τό σῶσον ἡμᾶς, ὅπερ λέγομεν, δέν ἀναφέρεται εἰς ἄλλο τι εἰμῆ εἰς τάς θερμάς

πρεσβείας Ἀυτῆς, δι’ ὧν δύναται Ἀυτή νά συντελέση εἰς τήν εὐδόωσιν τῆς ἐν Χριστῶ πάλιν σωτηρίας ἡμῶν»⁸.

Οἱ θέσεις αὐτές δικαιώνονται ἀπόλυτα βιβλικά, πατερικά, ἀλλά καί λειτουργικά. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος π.χ. λέγει «τοῖς πᾶσι γέγονα τά πάντα, ἵνα πάντως τινάς σώσω»⁹. Στήν ἐπιστολή Ἰακώβου ἐπίσης σημειώνεται «ὁ ἐπιστρέψας ἀμαρτωλόν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχῆν ἐκ θανάτου»¹⁰. Κατά τόν ἅγιον Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, ἡ Παναγία εἶναι «τό τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐργαστήριον»¹¹, ἀφοῦ αὐτή γέννησε τόν Σωτήρα τοῦ κόσμου. Στήν ὑμνογραφία ἐπίσης πολύ συχνά γίνεται λόγος γιά τήν Παναγία πού σώζει τοὺς ἀνθρώπους· «Μαρία ... πέφυκα ἀμαρτωλῶν σωτηρία καί σώζεις τοὺς δούλους σου»¹², «... παρθένε, σῶζε τοὺς σέ μεγαλύνοντας»¹³, «χαῖρε μόνη τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία»¹⁴. Ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης ἀνακεφαλαιώνει κατὰ τόν καλύτερο τρόπο τήν περί τοῦ θέματος αὐτοῦ ὀρθόδοξη θέση· «Δι’ αὐτῆς γάρ (τῆς Θεοτόκου δηλαδή) καταλάμπονται καί ἐξ αὐτῆς πρώτης ἡμεῖς διά τῶν ἁγίων σωζόμεθα, ὅτι καί διά ταύτης Θεῶ ἠνώθημεν ... κοινόν ἐστι πάντος κόσμου σωτήριον ... καί δι’ αὐτῆς τήν σωτηρίαν ἐλπίζομεν ... ὡς ὑπέρ πάντας σῶσαι ἡμᾶς δυναμένην»¹⁵.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ψαλμ. 138, 17.
2. Γ. Χ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀρχιμ.), Ἐρμηνευτική ἐπιστάσις ἐπὶ τῆς θείας Λειτουργίας, Πάτραι 2005, σσ. 242-249.
3. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ (Ἱερομονάχου), Ἡ θεία Λειτουργία. Σχόλια, Ἱερὸν Κουτλουμουσιανόν Κελλίον Ἅγιος Ἰωάννης Θεολόγος, Ἅγιον Ὄρος 1993, σ. 157.
4. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΑ, Εἰς τήν θείαν Λειτουργίαν, ΙΔ', SC 4bis, 118.
5. Τροπᾶριο Λιτῆς Ἐσπερινοῦ τῶν Εἰσοδίων.
6. Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας, τόμ. Β', σσ. 325-326.
7. Ἐφ. 5, 23.
8. Ε. Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀρχιμ.), Ἄρθρα, Μελέται, Ἐπιστολαί, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις 1988, σ. 334.
9. Α' Κορ. 9, 22.
10. Ἰακ. 5, 20.
11. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐγκώμιον εἰς τήν πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς Θεομήτορος, Γ', 5, PG 96, 761B.
12. Κάθισμα β', 3, ὁρθρου Κυριακῆς.
13. Θεοτοκίῳ τοῦ 5^{ου} ἀντιφώνου ὁρθρου Μ. Παρασκευῆς.
14. β' τροπᾶριο, ζ' ὠδῆς κανόνα 24^{ης} Μαρτίου.
15. ΣΥΜΕΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Διάλογος..., Δ', PG 155, 284B· Θ', PG 155, 297B· ΤΝΗ', PG 155, 669B. Βλ. καί Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικάς ἀπορίας, τόμ. Β', σσ. 319-326.

«Οὐσία καὶ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ». Ἀπάντηση πρὸς αἰτιάσεις

Ἀλεξάνδρου Σ. Καριώτογλου,
Δρος Θεολογίας

Ἀγαπητέ κύριε Διευθυντά,

μελέτησα τὴν ἐπιστολὴ τοῦ σεβαστοῦ ἀρχιμανδρίτη π. Χριστόδουλου Ταμπάκοπουλου καὶ θά ἐπιθυμοῦσα νά δώσω μία ἀπάντηση σέ ὅσα παρατήρησε πάνω στό ἄρθρο μου γιά τὴν «οὐσία καὶ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ». Εἶναι πολὺ εὐχάριστο ὅτι ὁ πατήρ προσπαθεῖ νά ἀσχοληθεῖ μέ ἓνα τόσο σημαντικό καὶ «βαρὺ» θέμα.

Σίγουρα χωρὶς νά τό ἀντιλαμβάνεται ὑποστηρίζει, κατὰ τὴ γνώμη μου, τίς θέσεις τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, ἐφ' ὅσον δέχεται ὅτι «ὁ Θεός ἔγινε κτιστός, ἄνθρωπος, γιά νά ἐπικοινωνήσει μαζί μας καὶ νά μᾶς διδάξει πῶς πρέπει νά ζοῦμε» καὶ ὅτι «τό θαβώρειο φῶς, ἀφοῦ τό εἶδαν οἱ μαθητές, ἦταν ὁρατό, ἦταν κτιστό καὶ ὄχι ἄκτιστο».

Προτείνω στόν π. Χριστόδουλο, ἐπειδὴ εἶναι καὶ θεολόγος καὶ ἐπομένως μπορεῖ νά ἀξιολογήσει θετικά τόν Β. Λόσκυ, νά ἀνατρέξει στό ἔργο του «Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας». Εἰδικά στό κεφάλαιο περὶ τῶν Ἀκτίστων ἐνεργειῶν ἀναφέρει τά ἀκόλουθα: «Ἐπὶ τῶν δημιουργημάτων, ὄντων κτισθέντων ἐκ τοῦ μηδενός διὰ τῆς θείας θελήσεως, περιωρισμένων καὶ μεταβλητῶν, ἀναπαύονται αἱ ἄπειροι καὶ αἰώνιαι δυνάμεις, συμβάλλουσαι εἰς τὴν ἔκλαμψιν τοῦ

μεγαλείου τοῦ Θεοῦ, ἐμφανιζόμεναι ἐπίσης ἐξωτερικῶς ὡς τό θεῖον φῶς, «ὁ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν». Εἶναι τό ἀπρόσιτον φῶς, ἐν τῷ ὁποίῳ κατοικεῖ ὁ Θεός, καθὼς λέγει τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «...φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, ὃ εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδέ ἰδεῖν δύναται». Εἶναι ἡ δόξα μέ τὴν ὁποῖαν ὁ Θεός ἐφανερώθη εἰς τοὺς Κριτάς τῆς Π. Διαθήκης, εἶναι τό αἰώνιον φῶς, τό ὁποῖον εἰσέδυσσε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ κατέστησεν ὁρατὴν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὴν Θεότητά Του κατὰ τὴν Μεταμόρφωσιν, εἶναι ἡ ἄκτιστος καὶ θεοῦσα χάρις, ἡ μερίς τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας... Βλέπομεν λοιπόν ὅτι ἡ περὶ τῶν ἐνεργειῶν διδασκαλία δέν εἶναι μία ἀφηρημένη ἰδέα, μία διάκρισις καθαρῶς διανοητικὴ: εἶναι μία θρησκευτικὴ πραγματικότης πολὺ συγκεκριμένη μολοντί τὴν εἶδομεν ἐδῶ ὡς δυσκόλως πως καταληπτὴν. Διὰ τόν λόγον τοῦτον ἡ διδασκαλία αὕτη ἐκφράζεται ἀντινομικῶς: αἱ ἐνέργειαι διὰ τῆς προόδου των δηλοῦν μίαν ἄφατον διάκρισιν –δέν εἶναι ὁ Θεός ἐν τῇ οὐσίᾳ Του– καὶ συγχρόνως, ἐπειδὴ εἶναι ἀχώριστοι τῆς οὐσίας, μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀπλοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ θεολόγοι τῆς Ἀνατολῆς (Βαρλαάμ καὶ Ἀκίνδυνος) ὑποστάντες

μίαν ζωηράν επίδρασιν τοῦ Θωμισμοῦ (Θωμᾶς Ἀκινάτης) ἔβλεπον εἰς τήν πραγματικὴν διάκρισιν μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν μίαν προσβολὴν τῆς ἀπλότητος τοῦ Θεοῦ καὶ κατηγοροῦν τὸν Παλαμᾶν διὰ διθεισμόν καὶ πολυθεισμόν. Ἀποξενωθέντες τοῦ ἀποφατικοῦ καὶ ἀντινομικοῦ πνεύματος τῆς ἀνατολικῆς θεολογίας, ὑπερήσπιζον ἐναντίον αὐτῆς μίαν ἀντίληψιν περὶ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐσχισμάτιζε περὶ Αὐτοῦ ἐν πρώτοις μίαν οὐσίαν ἀπλῆν, ἐν ἧ αὐταὶ αὐταὶ αἱ ὑποστάσεις ἐδέχοντο τὸν χαρακτῆρα τῶν σχέσεων τῆς οὐσίας. Ἡ φιλοσοφικὴ ἀντίληψις περὶ Θεοῦ, ὡς πρᾶξις καθαρὰ, δὲν δύναται νὰ παραδεχθεῖ τι ὡς Θεόν, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς προσδιωρίζετο οὕτως εἰπεῖν διὰ τῆς οὐσίας Αὐτοῦ. Αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι οὐσία, δὲν ἀνήκει εἰς τὸ Θεῖον ὄν, δὲν εἶναι Θεός. Ἐπομένως κατὰ τὸν Βαρλαάμ καὶ τὸν Ἀκίνδυνον, αἱ ἐνεργεῖαι ἦσαν αὐτὴ αὐτὴ ἡ οὐσία ὡς πρᾶξις καθαρὰ, ἢ ἀποτελέσματα τῶν ἐξωτερικῶν ἐκδηλώσεων τῆς οὐσίας, δη-

λαδὴ κτιστὰ ἀποτελέσματα ἔχοντα ὡς αἰτίαν τὴν οὐσίαν, ἄλλως εἰπεῖν πλάσματα. Ἡ ἔνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλήθημεν, δὲν εἶναι οὔτε ὑποστατικὴ, ὡς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ, οὔτε οὐσιώδης, ὡς εἰς τὰ τρία θεῖα πρόσωπα: εἶναι ἡ ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐνεργείαις Αὐτοῦ ἢ ἡ ἔνωσις κατὰ χάριν, ἣτις καθιστᾷ ἡμᾶς μετόχους τῆς θείας φύσεως, χωρὶς ἡ οὐσία ἡμῶν νὰ γίνεταί ὡς ἐκ τούτου οὐσία τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν ἔνωσιν κατέχομεν κατὰ χάριν, δηλαδὴ διὰ τῶν θείων ἐνεργειῶν, πᾶν ὅ,τι ὁ Θεὸς ἔχει ἐκ φύσεως «χωρὶς τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα», κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀγίου Μαξίμου. Μένομεν ἄνθρωποι γινόμενοι θεοὶ κατὰ χάριν, ὡς ὁ Χριστὸς ἔμεινε Θεὸς καίτοι ἔγινεν ἄνθρωπος διὰ τῆς σαρκώσεως»¹.

Τελειώνοντας θέλω νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι ὁ Γέροντας Σωφρόνιος δίδασκε ὅτι «θέωση σημαίνει, πάνω ἀπ' ὅλα, τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀκτίστου φωτός στὸν ἄνθρωπο, κατάστασις ποῦ κατορθώνεται διὰ τῆς προσευχῆς»².

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. VLADIMIR LOSSKY, Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964, σσ. 84-85.96.
2. π. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΑΧΑΡΩΦ, Ἀγαπῶ ἄρα ὑπάρχω. Ἡ θεολογικὴ παρακαταθήκη τοῦ Γέροντα Σωφρονίου, Ἐν πλῶ, Ἀθήνα 2008, σ. 217.

Μνήμη αποστόλου Ἀνδρέου (30.1.2014)

Ἄρχιμ. Χερουβεΐμ Βελέτζα,
Ἱεροκήρυκος τῆς Ἱ. Μ. Κερκύρας

*Ἀδελφοί, ὁ Θεός ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατί-
ους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. Ἡμεῖς
μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ
ἰσχυροί· ὑμεῖς ἐνδοξοὶ, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ
διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν
ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχό-
μεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγε-
νήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι. Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ'
ὡς τέκνα μου ἀγαπητά νουθετῶ. Ἐάν γάρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χρι-
στῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ
ὑμᾶς ἐγέννησα. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε (Α' Κορ. 4.9-16).*

ΕΡΠΑΖΟΥΜΕ σήμερα τὴν μνήμη τοῦ
ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ
ἀκούσαμε ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν
πρώτη πρὸς Κορινθίους ἐπιστολή τοῦ
ἀποστόλου Παύλου, στό ὁποῖο μέ μεγά-
λη ταπεινώση ὁ ἀπόστολος περιγράφει
τὴν ζωὴ τῶν ἀποστόλων. Νωρίτερα νου-
θετεῖ τοὺς Κορινθίους νά μὴ ὑπερηφα-
νεύονται γιὰ τὴν εὐσεβεία τους, οὔτε νά
κρίνουν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ γι'
αὐτό στρέφεται στοὺς ἀποστόλους, σέ
ἐκείνους δηλαδή πού οἱ πρῶτοι χριστιαν-
οὶ τιμοῦσαν καὶ ἐμεῖς εὐλαβούμαστε
περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο,
καὶ υποβάλλει τόν ἑαυτό του σέ μία
ὑπέρμετρη φαινομενικά αὐτοκριτική.
Θεωρῶ, λέει, ὅτι ἐμᾶς τοὺς ἀποστόλους
ὁ Θεός μᾶς ἀπέδειξε ἔσχατους καὶ σάν
τούς καταδικασμένους σέ θάνατο, διότι
γίναμε θέατρο καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ

στοὺς ἀνθρώπους. Ἐμεῖς εἴμαστε μωροὶ
γιὰ τόν Χριστό, ἐνῶ ἐσεῖς εἶστε φρόνιμοι
ἐν Χριστῷ. Ἐμεῖς εἴμαστε ἀσθενεῖς, σεῖς
ἰσχυροί· σεῖς εἶστε ἐνδοξοὶ, ἐμεῖς ἄτιμοι.
Μέχρι αὐτὴ τὴ στιγμή καὶ πεινᾶμε καὶ
διψᾶμε καὶ εἴμαστε γυμνοὶ καὶ μᾶς χα-
στουκίζουν καὶ δέν ἔχουμε μόνιμο τόπο
διαμονῆς καὶ κουραζόμαστε ἐργαζόμε-
νοι μέ τὰ ἴδια μας τὰ χέρια. Μᾶς περι-
φρονοῦν κι ἐμεῖς εὐλογοῦμε, μᾶς διώ-
κουν καὶ κάνουμε ὑπομονή, μᾶς βλα-
σφημοῦν καὶ ἐμεῖς παρακαλοῦμε τόν
Θεό γι' αὐτούς, σάν τὰ ἀποβράσματα
τοῦ κόσμου γίναμε, παραπεταμένοι ἀπὸ
ὄλους μέχρι τώρα. Δέν σᾶς τὰ γράφω
αὐτά μέ ντροπή, ἀλλά σᾶς νουθετῶ σάν
παιδιά μου ἀγαπημένα. Διότι ἐάν ἔχετε
μύριους παιδαγωγούς ἐν Χριστῷ, δέν
ἔχετε ὅμως πολλοὺς πατέρες, ἀφοῦ ἐγὼ
σᾶς γέννησα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ

εὐαγγελίου. Γι' αὐτό λοιπόν σᾶς παρακαλῶ νά γίνεστε μιμητές μου.

Ἐφαρμόζει ὁ ἀπόστολος Παῦλος τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, «*Εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καί πάντων διάκονος*» (Μάρκ. 9.35). Καυτηριάζει τήν ὑπερήφανη καυχησιολογία τῶν χριστιανῶν, προβάλλοντας τήν δική του ταπεινώση: σεῖς λέτε ὅτι εἶστε φρόνιμοι, τίμιοι, ἔνδοξοι ἐν Χριστῷ· κι ὁμως ἐμεῖς εἵμαστε κατώτεροι ἀπό ὅλους, ἀτιμασμένοι, μωροί, ἄφρονες, καί μάλιστα ὄχι σέ ἓνα τόπο, ἀλλά ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων καί ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ἰδίου. Διότι, οἱ μέν ἀνθρωποὶ μᾶς διώκουν καί μᾶς περιφρονοῦν, ὁ δέ βίος μας ὑστερεῖ στά μάτια τῶν ἀγγέλων, μιᾶς πού ὡς ἀνθρωποὶ εἵμαστε κι ἐμεῖς ἁμαρτωλοί, καί ἀκόμη καί ἂν ἔχουμε κάποιες ἀρετές, αὐτές ἀποτελοῦν δῶρο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως δέν μποροῦμε νά καυχώμαστε γι' αὐτές. Ταπεινώνει λοιπόν τόν ἑαυτό του καί ὑψώνει τά παιδιὰ του ὁ ἀπόστολος, γιά νά τούς δείξει ὅτι ἴδιον τοῦ ἐνάρετου ἀνθρώπου δέν εἶναι ἡ καύχηση, ἀλλά ἡ εὐχαριστία πρὸς τόν δωροδοτῆ Θεό καί ἡ ταπεινώση.

Οἱ ἀπόστολοι ὁμως καί ὅλοι οἱ ἅγιοι οἱ ἔνδοξοι καί οἱ ἀφανεῖς, ἀπό τόν ἀπόστολο Παῦλο μέχρι τόν τσαγκάρη τῆς Ἀλεξάνδρειας, θεωροῦσαν τόν ἑαυτό τους ὡς κατώτερο ὅλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Δέν ἐνδιαφέρονταν γιά τιμές καί πρωτοκαθεδρίες, οὔτε ἀπό τόν κόσμο, οὔτε ἀπό τούς ἄλλους χριστιανούς, οὔτε κἂν στόν οὐρανό, ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός ἐπετίμησε τούς μαθητές ἐκείνους, πού πήγαν νά τοῦ ζητήσουν νά καθίσουν δίπλα του στή Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐπειδὴ σκέφτονταν μέ ἀνθρώπινα κριτήρια καί ὄχι μέ πνευματικά. Ἐάν λοιπόν οἱ ἀπόστολοι, οἱ φω-

στῆρες τῆς οἰκουμένης, οἱ αὐτόπτες καί αὐτήχοι τοῦ Χριστοῦ δέν καυχῶνταν, παρά μόνο γιά τόν σταυρό τοῦ Χριστοῦ, καί ὑπέμειναν τά πάνδεινα, διώξεις, μαστιγώσεις, ἐξορίες, πείνα, δειψα, κακουχίες, ἀκόμα καί τόν θάνατο, καί ὅλα αὐτά ἀγόγγυστα, δοξολογοῦντες τόν Θεό καί εὐλογοῦντες τούς διώκτες των καί θεωρώντας ὅτι δέν ἔχουν πράξει τίποτα τό ἀξιάπαινο, πολύ περισσότερο ἐμεῖς, πού ὁ Θεός μᾶς ἔχει ἀπαλλάξει ἀπό τέτοιου εἶδους ταλαιπωρίες καί μᾶς ἔχει προικίσει μέ λιγότερα χαρίσματα, δέν δικαιολογοῦμαστε νά καυχώμαστε γιά τόν ἑαυτό μας. Ἄλλά καί οἱ ἅγιοι, καί οἱ μεγάλοι ἀσκητές τῆς ἐρήμου, τῶν ὁποίων τήν ἀρετή δέν μποροῦμε νά φτάσουμε, ὅταν τούς ρωτοῦσαν ἔλεγαν ὅτι εἶναι ἀχρεῖοι δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι μόλις καί προλαβαίνουν νά κάνουν τό χρέος τους.

Ἡ σύγκριση καί ἡ καύχηση ἀποτελεῖ κοσμική ἐνασχόληση. Ὁ Χριστός οὐδέποτε σύγκρινε καί οὐδέποτε ἔκρινε τούς ἀνθρώπους, μέ μοναδική ἐξαιρέση τήν παραβολή τοῦ τελώνου καί τοῦ Φαρισαίου, ὅπου κατέκρινε τήν τάση τοῦ δεύτερου νά συγκρίνει τόν ἑαυτό του μέ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καί μέ τόν πλησίον του, κατέκρινε δηλαδή τήν αὐτοδικαίωση καί τήν κατάκριση. Καί δέν μᾶς εἶπε ἀπλά νά μή κατακρίνουμε, ἀλλά νά μήν κρίνουμε καθόλου.

Ἐπομένως, ὅλοι ἐμεῖς πού συναχθήκαμε σήμερα νά τιμήσουμε τόν ἀπόστολο Ἄνδρέα, ἅς ἀποβάλλουμε κάθε λογισμό αὐτοδικαιώσεως ἢ κατακρίσεως τοῦ ἀδελφοῦ μας καί ἅς προσπαθήσουμε νά μιμηθοῦμε τίς ἀρετές, τήν ταπεινώση καί τήν ὑπομονή τῶν ἀποστόλων καί ὅλων τῶν ἁγίων, ἐφαρμόζοντας καθημερινά τό Εὐαγγέλιο καί μορφώνοντας τήν ζωή μας ἐν Χριστῷ. Διότι τιμὴ ἁγίου, μίμησις ἁγίου ἐστί.

Στιχηρά στους αΐνους
μεθεόρτων ΚυριακῶνΔιονυσίου Ἀνατολικιώτου,
Δρος μουσικολόγου-τυπικολόγου

ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΣ τῆς στήλης ἔστειλε τὴν ἀκόλουθη ἐρώτησι σχετικά μέ τό *Κανονάριον* (τυπικόν) τῶν Διπτύχων: «Παρατηρήσαμεν εἰς δύο περιπτώσεις τῶν Διπτύχων τοῦ 2014, τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως καί τὴν Κυριακὴν μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (10 καί 17 Αὐγούστου ἀντιστοίχως), ὅτι εἰς τοὺς αἶνους ἀναφέρεται νά φαλοῦν ἀναστάσιμα 4 καί τῆς ἑορτῆς 4. Ὅμως τό *Τυπικόν Γ. Βιολάκη* ἐκδόσεως 1888 (Τ.Μ.Ε.) ἀναφέρει 4 ἀναστάσιμα καί 4 μεθέορτα καί εἰς τὰς δύο περιπτώσεις. Τό δέ τυπικόν τοῦ Κωνσταντίνου ἐκδόσεως 1881 συμφωνεῖ μέ τὰ Δίπτυχα. Ποῖον εἶναι τό σωστόν;»

Ἄς ξεκινήσουμε ἀπό τό *Τυπικόν* τοῦ Κων. Πρωτοφάλτου τοῦ Βυζαντίου (Τ.Κ. Π.), πού ἐξεδόθη δύο φορές ζῶντος τοῦ συγγραφέως του (1838 καί 1851). Ἡ β' ἐκδοσις ἦταν πληρέστερη ἀπό τὴν α', διαδόθηκε πολὺ καί γνώρισε πολλές ἐπανεκδόσεις. Συνήθως ὅσοι ἀναφέρονται στό Τ.Κ.Π. ἐννοοῦν τὴν β' ἐκδοσι. Καί αὐτὴ εἶχε ἐπίσης κενά καί ἀσάφειες, πρᾶγμα πού τό ἀναγνώριζε καί ὁ ἴδιος ὁ Κωνσταντίνος, γι' αὐτό εἶχε ἐτοιμάσει χειρόγραφο γιὰ τρίτη διωρθωμένη ἐκδοσι, ἡ ὁποία ὅμως ποτέ δέν πραγματοποιήθηκε. Τριάνα χρόνια ἀργότερα ὁ πρωτοφάλης Γ. Βιολάκης συνέταξε τὴν νέα διωρθωμένη, συμπληρωμένη καί διεσκευασμένη ἐκδοσι

τοῦ τυπικοῦ, πού ἐκδόθηκε τό 1888 καί ἀποτελεῖ τό καί σήμερα ἰσχύον *Τυπικόν* τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας (Τ.Μ.Ε.). Τί ὀρίζουν λοιπόν αὐτά τὰ δύο πατριαρχικά τυπικά γιὰ τοὺς αἶνους τῶν συγκεκριμένων μεθεόρτων Κυριακῶν.

Τ.Κ.Π.Ζ *Εἰς τοὺς αἶνους ἀναστάσιμα δ' καί τῆς ἑορτῆς δ'.*

Τ.Μ.Ε.Ζ *Εἰς τοὺς αἶνους ἀναστάσιμα στιχηρά δ' καί μεθέορτα δ'.*

Γιὰ τίς περιπτώσεις τῶν μεθεόρτων Κυριακῶν ἔχουμε γενικῶς τὰ ἑξῆς δεδομένα. 1) Δέν ὑπάρχουν στὰ μηναια καί στὰ ἄλλα λειτουργικά βιβλία τῆς Ἐκκλησίας ὕμνοι ἐπιγραφόμενοι ὡς «μεθέορτοι». Ὅλοι οἱ ὕμνοι τῶν μεθεόρτων ἡμερῶν χαρακτηρίζονται πάντοτε ὡς «τῆς ἑορτῆς». 2) Γνωρίζουμε ὅτι τό *Τυπικόν Βιολάκη* ὡς «μεθέορτα» ἐννοεῖ τὰ προσόμοια τῶν μεθεόρτων ἡμερῶν τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸν στίχον (=ὡς ἀπόστιχα) τῶν αἰνῶν. 3) Τό προγενέστερον τυπικόν τοῦ Κωνσταντίνου στίς μεθέορτες Κυριακές ἄλλοτε κάνει λόγο γιὰ μεθέορτα καί ἄλλοτε γιὰ στιχηρά τῆς ἑορτῆς. Ἐπειδὴ ὅμως καί τὰ στιχηρά τῶν μεθεόρτων στό μηναιὸ ἐπιγράφονται ὡς ὕμνοι «τῆς ἑορτῆς», δέν εἶναι σαφές ἂν τό Τ.Κ.Π. ἐννοεῖ τὰ στιχηρά τῆς κυρίας ἑορτίου ἡμέρας ἢ τῆς μεθεόρτου. Εἶναι δυνατόν μέ αὐτὴν τὴν φράσι νά ἐννοῆ κάλλιστα τὰ μεθέορτα, ὅπως εἶναι ἐξίσου πιθανόν νά ἐννοῆ ὅχι τὰ μεθέορτα ἀλλὰ τὰ

τροπάρια τῆς κυριωνύμου ἡμέρας. Προφανῶς πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς τῆς δισημίας τὸ Τ.Μ.Ε. ἀναφέρει παντοῦ τὰ μεθέορτα.

Ἐπομένως στὴν παροῦσα περίπτωσι ἡ διαφορὰ τῶν δύο πατριαρχικῶν τυπικῶν εἶναι κατ' ἀρχάς λεκτικὴ· εἶναι θέμα ὀρολογίας. Δέν εἶναι βέβαιον ὅτι αὐτὸ δείχνει καὶ διαφορὰ τυπικοῦ, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενον εἶναι ἐπίσης πιθανόν. Συνήθως σήμερα ἐρμηνεύουμε τίς φράσεις τοῦ Τ.Κ.Π. γιὰ στιχηρὰ τῆς «ἐορτῆς» ὅτι ἀποκλείουν τὰ μεθέορτα· αὐτὴ ἡ θεώρησις ὅμως εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν ὀρολογία τῆς μοναστηριακῆς τάξεως, καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τῆς λαύρας τοῦ Ἀγ. Σάββα (Τ.Α.Σ.), τὸ ὁποῖο ρητῶς ὀρίζει ὅτι κατὰ τίς μεθέορτες Κυριακὲς ἐπαναλαμβάνονται οἱ ὕμνοι τῆς κυριωνύμου ἡμέρας. Τὰ πατριαρχικὰ τυπικὰ ὅμως Τ.Κ.Π. καὶ Τ.Μ.Ε. συχνὰ ἀκολουθοῦν ἄλλη παράδοσι, ἡ ὁποία στηρίζεται κυρίως σὲ ἀρχαία τυπικὰ τῆς σπουδατικῆς-κωνσταντινουπολιτικῆς παραδόσεως. Δέν εἶναι δυνατόν βέβαια νὰ γίνῃ ἐδῶ ἀναλυτικὴ ἀναφορὰ στὶς ἀρχαῖες ἐκείνες μαρτυρίες, ἀλλὰ ἐπισημαίνω ὅτι κακῶς ἀντιμετωπίζονται συχνὰ τὰ πατριαρχικὰ τυπικὰ ὡς συντομεύσεις καὶ διασκευές τοῦ Τ.Α.Σ.· ἔχουν δική τους παράδοσι, ἐξ ἴσου ἀρχαία καὶ ἀξιόλογη μὲ τὸ μοναστηριακὸ τυπικόν. Ἀλλὰ τότε γιατί διαφοροποιούμεθα ἀπὸ τὸ ἰσχύον Τ.Μ.Ε.;

Στὰ Δίπτυχα γιὰ τίς μεθέορτες Κυριακὲς ὀρίζονται μὲ σαφήνεια «εἰς τοὺς αἴνους στιχηρὰ ἀναστάσιμα 4 καὶ τῆς κυρίας ἡμέρας τῆς ἐορτῆς στιχηρὰ 3 εἰς 4 (δευτε-

ροῦντες τὸ πρῶτον)». Αὐτὸ γίνεται διότι:

1) Στὶς μεθέορτες ἡμέρες δέν ὑπάρχουν στιχηρὰ αἴνων ἀλλὰ στιχηρὰ γιὰ τὰ ἀπόστιχα τῶν αἴνων, τὰ ὁποῖα συνήθως εἶναι προσόμοια στό «Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ», ἀλλὰ δέν εἶναι κατάλληλα γιὰ τοὺς αἴνους, διότι οὐδέποτε στὴν Παρακλητικὴ χρησιμοποιοῦνται ὡς στιχηρὰ τοῦ «Κύριε, ἐκέκραξα» ἢ τοῦ «Πᾶσα πνοή» τέτοια προσόμοια. 2) Στὴν Κυριακὴ μετὰ τὰ Χριστούγεννα τόσο τὸ μηναιῖο ὅσο καὶ τὸ Τ.Μ.Ε. ὀρίζουν τοὺς αἴνους τῆς ἐορτῆς «Εὐφραίνεσθε δίκαιοι», ἄρα προτιμῶνται οἱ ὕμνοι τῆς κυριωνύμου ἡμέρας. 3) Καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις (π.χ. στὰ δοξαστικά τοῦ ἑσπερινοῦ) τὸ Τ.Μ.Ε. γιὰ τίς μεθέορτες Κυριακὲς ὀρίζει ὕμνους τῆς κυριωνύμου ἡμέρας καὶ ὄχι τὰ μεθέορτα τῆς σειρᾶς. 4) Καὶ στό ἐτήσιο Ἡμερολόγιον τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου σὲ κάθε παρόμοια περίπτωση ἐπίσης ὀρίζονται οἱ αἶνοι ποὺ ἐψάλησαν κατὰ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς ἐορτῆς. 5) Τὴν ἴδια τάξι προκρίνει καὶ ὁ ἀείμνηστος ἱερεὺς Κων. Παπαγιάννης στό «Σύστημα Τυπικοῦ» ἐκδόσεως Ἀποστολικῆς Διακονίας.

Ἡ λειτουργικὴ ἔρευνα καὶ ὁ διάλογος γιὰ τὸ τυπικόν, ποὺ ἔχουν ἀναπτυχθῆ πάρα πολὺ κατὰ τίς τελευταῖες δεκαετίες, ἔχουν δείξει ὅτι στὶς συγκεκριμένες περιπτώσεις εἶναι προτιμότερον νὰ ψάλλωνται τὰ στιχηρὰ τῶν αἴνων τῆς κυριωνύμου ἡμέρας, ἰδίως ἂν τὰ μεθέορτα ἀπόστιχα τοῦ μηναιῖου εἶναι προσόμοια στό «Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ». Ἐπομένως ἡ ὀρθὴ διάταξις εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀναγράφεται στὰ Δίπτυχα.

Νηπιοβαπτισμός, Ὁρθόδοξες ἀπαντήσεις σέ προτεσταντικούς ἰσχυρισμούς

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργοπούλου,
Ἐπικ. Καθηγ. Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἀποτελέσσε πάντοτε ἀφορμὴ μόνιμης μομφῆς καὶ κατηγορίας, στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, διαφόρων Προτεσταντικῶν κινήσεων κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπόρριψη τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Προτεστάντες δέν εἶναι πρόσφατο φαινόμενο. Μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸν 19ο αἶ.¹

Σύμφωνα μὲ κάποιους ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Διαμαρτυρόμενους ὁ νηπιοβαπτισμὸς ἀπορρίπτεται ὡς ἀντιβιβλική διδασκαλία καὶ ὡς ἀνθρώπινη ἐπιινόηση: «Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι τὸ βάπτισμα τῶν παιδιῶν εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν διδασκαλία τῆς Κ. Διαθήκης. Δέν ὑπάρχει καμία ἐντολή, οὔτε παράδειγμα, οὔτε καὶ καμία ἀπολύτως νύξη, ὅτι ἐβαπτίσθη νήπιο ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἢ τῶν μαθητῶν του»². Μὲ ποιὸ ὅμως κριτήριον οἱ Ἑλληνες Προτεστάντες ἀπορρίπτουν τὸν νηπιοβαπτισμὸ; Ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ νηπιοβαπτισμὸς στερεῖται ἀγιογραφικῆς θεμελίωσης. Ἐὰς ἀξιολογήσουμε αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα.

1) Οἱ προτεσταντικὲς ἀντιφάσεις

Ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων διαμαρτυρομένων, ὅτι ὁ νηπιοβαπτισμὸς στερεῖται ἀγιογραφικῆς θεμελίωσης τοὺς φέρνει σέ κάθετη ἀντίθεση μὲ τοὺς θεμελιωτές τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Στά χρόνια τῆς Μεταρρύθμισης τὴν ἀπόρριψη τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ τὴν ὑποστήριζαν μετὰ πάθους οἱ Ἀναβαπτιστές, δηλαδή, ἡ πλέον ριζοσπαστικὴ πτέρυγα τῆς Μεταρρύθμισης. Ἀπέναντί τους

καὶ γι' αὐτὴν τους τὴν τοποθετήση θά σταθοῦν μὲ ἰδιαίτερη αὐστηρότητα οἱ θεμελιωτές τοῦ Προτεσταντισμοῦ μὲ μοναδικὸ κριτήριον καὶ αὐτοὶ τὴν Ἀγ. Γραφή.

Ὁ Μ. Λούθηρος σέ δύο βασικά κείμενά του, ἰδιαίτερης βαρύτητας, στά Σμαλκαλδικὰ Ἔθρα (Pars III, 5) καὶ στή Μεγάλῃ Κατήχηση (Pars IV) εἶναι σαφέστατος. Ὁ νηπιοβαπτισμὸς ἀναφέρει ὅτι εἶναι: α) σύμφωνος μὲ τὴν Ἀγ. Γραφή, β) ἀναγκαῖος καὶ γ) ἀρεστός στό Θεό³.

Ὁ Ἰ. Καλβῖνος στό κλασικὸ δογματικὸ ἔργο του *Institutio Christianae Religionis* (IV, 16, 1-32) ἀναιρεῖ ἕνα πρὸς ἕνα τὰ λογικά καὶ ἀγιογραφικά ἐπιχειρήματα τῶν Ἀναβαπτιστῶν. Ὁ Καλβῖνος, μάλιστα, θεωροῦσε τὴν προάσπιση τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ὡς στοιχεῖο καθαρότητος τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπὸ τίς παραχαράξεις τῶν Ἀναβαπτιστῶν.

Ὁ Ζβίγγλιος κινεῖται στό θέμα αὐτὸ στὴν ἴδια γραμμὴ μὲ τὸν Καλβῖνο ἐκφράζοντας τίς ἀπόψεις του στό ἔργο του *Vom Taufe, vom widertaufe und vom kindertaufe*, τὸ ἔτος 1525. Ὁ ἴδιος εἶχε προσπαθήσει σέ τρεῖς δημόσιες συζητήσεις του, τὸ ἴδιο ἔτος, νά μεταπείσει ἡγετικά στελέχη τῶν Ἀναβαπτιστῶν, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα.

Ἐχοντας λοιπὸν ὑπ' ὄψιν τίς θέσεις τῶν θεμελιωτῶν τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ συγκρίνοντάς τε μὲ τίς θέσεις τῶν Ἑλλήνων Προτεσταντῶν, βρισκόμαστε ἐνώπιον με-

γάλης αντίφασης: επικαλούνται ἀμφότεροι τὴν Ἁγία Γραφή καὶ ἀντιφάσκουν μεταξύ τους γιὰ τὸ ποιά εἶναι ἡ θέση τῆς Ἁγ. Γραφῆς γιὰ τὸ ἴδιο θέμα. Ἡ ἀντίφαση αὐτὴ γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερη, γιατί μὲ βάση τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν ἐλλήνων Προτεσταντῶν πού παραθέσαμε, οἱ ἰδρυτὲς τοῦ Προτεσταντισμοῦ καὶ πνευματικοὶ τοὺς προπάτορες, ὑπερασπίζονταν ὡς θεῖο θέλημα ἀνθρώπινες ἐπινοήσεις καὶ ἀντιβιβλικές ἀπόψεις!

2) Τὸ ἀγιογραφικὸ χωρίο Μάρκου 16,16

Εἶναι τὸ ἀγιογραφικὸ χωρίο πού οἱ Διαμαρτυρόμενοι θεωροῦν ὡς τὸ κύριο ἐπιχείρημά τους ἐναντίον τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ. Παρουσιάζουν ὡς ἀμάχητο ἐπιχείρημα τὴ διατύπωση τοῦ χωρίου: «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται»⁴. Ματαιίως. Τὸ χωρίο κατανοεῖται μέσα στὰ θεολογικά του συμφραζόμενα καὶ ἀποτυπώνει μὲ ἀκρίβεια τὸ προαπαιτούμενο γιὰ νὰ γίνει κάποιος ἐνήλικας χριστιανός μέσα σ' ἓνα ἐχθρικό περιβάλλον, ὅπως ἦταν αὐτό, ὅταν ἄρχισε ἡ διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα λόγω τῶν διωγμῶν. Σήμερα ἰσχύει στὸ χῶρο τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς, ἢ γιὰ ἓναν ἄπιστο ἢ ἄθεο πού θέλει νὰ γίνει χριστιανός.

Γιὰ τὴν ὀρθόδοξη πίστη τὸ μυστήριον τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὄχι μαγικά, ἀναιρεῖ τὴν κληρονομία τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου⁵. Στὸ βρέφος δὲν ὑπάρχει προσωπικὴ εὐθύνη πού νὰ ἀπαιτεῖ μετάνοια, ὅπως στοὺς ἐνήλικες. Τὸ ἐν λόγω χωρίο, λοιπόν, σέ κα-

μιά περίπτωση δὲν ἀποτελεῖ ἀγιογραφικὴ μαρτυρία κατὰ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ.

3) Ἀγιογραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν νηπιοβαπτισμό

Ὁ προτεσταντικὸς ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ νηπιοβαπτισμὸς στερεῖται ἐρείσματος στὴν Ἁγία Γραφή ἔχει μεγάλο ἔλλειμμα ἀληθείας, διότι: i) Ὑποτιμοῦν τὸ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τοῦ Θεανθρώπου γιὰ τὰ παιδιά (Μτθ. 19, 13-15). ii) Παραγνωρίζουν ὅτι τὸ βάπτισμα ἀντικατέστησε τὴν ὀκταήμερο περιτομὴ πού γινόταν στὰ βρέφη καὶ ἦταν τύπος τοῦ βαπτίσματος (Κολ. 2, 11). iii) Παραβλέπουν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔθετε προϋποθέσεις ἡλικίας γιὰ τὴν εἴσοδο στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν (Ἰωάν. 3, 5). iv) Ἀποσιωποῦν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι βάπτιζαν οἰκογένειες, πού φυσικά εἶχαν παιδιά (Πραξ. 16, 14-15. Α' Κορ. 1, 16). v) Πρέπει νὰ ἀποδείξουν, ὅτι οἱ τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι πού πίστευσαν καὶ βαπτίστηκαν μετὰ τὴν ὁμιλία τοῦ ἀπ. Πέτρου (Πραξ. 2, 39-42) ἄφησαν τὰ παιδιά τους ἀβάπτιστα.

Ἡ δική μας τελικὴ ἐπισημάνση πού ἀποδεικνύει ὡς ἱστορικὰ καὶ θεολογικὰ ἀτεκμηρίωτη τὴν προτεσταντικὴ μομφὴ κατὰ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ εἶναι ἡ ἐπισημάνση τοῦ ἁγίου Νεκταρίου ὅτι: «Οὐδαμοῦ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς φαίνεται ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν νηπίων ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἢ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι κατὰ τὰς Ἀποστολικὰς αὐτῶν πορείας, βαπτίζοντες τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν πίστιν ἐθνικούς, κατέλιπον ἀβάπτιστα τὰ νήπια αὐτῶν»⁶.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Ἀρχιμ. Παν. Δουληγέρη, *Ὁ αἰρετικὸς Καλαποθάκης ἢ ἔλεγχος τῶν ψευδοευαγγελικῶν*, 1892, σσ. 192-195. 2. Βλ. Γ. Καρβουνάκη, *Τὸ Βάπτισμα κατὰ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ*, στὸ Περ. Σάλπισμα. Ἰούλ.-Δεκ.1992, σ. 126. 3. Βλ. *Unser Glaube. Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, 1986³, σσ. 486, 736-739. Πρβλ. E. Hirsch, *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik*, 1964⁴, σ. 224. 4. Πρβλ. Ἀρχιμ. Ἰ. Γιαννακόπουλου, *Διαλογικὴ συζήτησις Εὐαγγελικῶν καὶ Ὁρθοδόξων*, 1983⁵, σ.43. 5. Βλ. Ν. Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*. Τόμ. Β', 1988⁵, σ. 477. 6. Βλ. Ἀγ. Νεκταρίου, *Μελέται περὶ τῶν θείων μυστηρίων*, 1990, σ. 29.

Ὁ Ἅγιος μάρτυς Ἡλιόδωρος ὁ ἐκ Μαγύδου Παμφυλίας*

Ἐπιμέλεια: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη

Κατά τοὺς χρόνους τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Αὐρηλιανοῦ (207-5), στήν πόλη Μάγυδο τῆς Παμφυλίας, ἐκήρυττε τόν Χριστό μέ παρρησία ὁ εὐλαβῆς πιστός Ἡλιόδωρος. Ἐνοχλημένοι οἱ εἰδωλολάτρες τόν κατήγγειλαν στόν ἡγεμόνα τῆς πόλης ἐκείνης Ἀέτιο. Τόν συνέλαβαν καί τόν ὀδήγησαν στόν ἡγεμόνα νά δικασθεῖ. Οὔτε οἱ ὑποσχέσεις οὔτε οἱ ἀπειλές τοῦ ἡγεμόνα κλόνησαν τήν πίστη τοῦ Ἡλιοδώρου. Κατά τά βασανιστήρια πού ἐπακολούθησαν ὁ Ἅγιος μέ θέρμη προσευχόταν: «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἔλα καί βοήθησέ με». Τότε μιά φωνή ἀκούστηκε ἀπό τόν οὐρανό: «Μή φοβᾶσαι, εἶμαι μαζί σου». Ἀπό ἐκείνη τή στιγμή ὁ Μάρτυρας δέν αἰσθανόταν πιά πόνους ἀπό τά βασανιστήρια καί ἐνισχύθηκε πιά πολύ στήν πίστη του πρός τόν Χριστό.

Ὁ ἡγεμόνας πρόσταξε νά καεῖ χάλκινο βόδι καί νά βάλουν μέσα τόν Ἡλιόδωρο. Ὅταν βρέθηκε ὁ Ἅγιος στήν πυρακτωμένη κοιλιά τοῦ βοδιοῦ προσευχήθηκε καί τό θαῦμα ἔγινε· τό φλογισμένο χάλκινο βόδι πάραυτα ἔγινε κρύο. Μόλις εἶδαν τό σημεῖο αὐτό τοῦ Θεοῦ αὐτοί πού βρίσκονταν ἐκεῖ πίστεψαν στόν Χριστό. Μεταξύ αὐτῶν ἦταν καί οἱ τέσσερις στρατιῶτες, πού βασιάνιζαν τόν Ἅγιο. Δέν δίστασαν καί αὐτοί, μπροστά στόν ἡγεμόνα, νά ὁμολογήσουν: «Ναί! Εἶναι μέγας ὁ Θεός τῶν χριστιανῶν».

Ὁ Ἅγιος ὀδηγήθηκε στήν Ἀττάλεια γιά νά ταλαιπωρηθεῖ περισσότερο. Παρ' ὅλα αὐτά ἔμεινε σταθερός στήν πίστη του καί τελικά παρέδωσε τό πνεῦμα του μέ ἀποκεφαλισμό.

Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τήν 19ην Νοεμβρίου.

* (Ἀπό τό βιβλίο τοῦ Ἐπισκόπου Σωτηρίου Τράμπα, Μητροπολίτου Πισιδίας: Ἀστέρες Φωταυγεῖς, Ἰ.Μ. Πισιδίας, Ἐξαρχία Σίδης καί Ἀτταλείας 2010, σσ. 56-57).

Κύριε Διευθυντά,

μέ τη βοήθεια του Θεού διά πρεσβειῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, οἱ ἀναγκαῖες ἐργασίες ἀνέγερσης καί ἀποπεράτωσης τῶν ἐργασιῶν κατασκευῆς τοῦ νέου ἐνοριακοῦ Ἱ. Ν. Ἁγ. Νικολάου Ροδιᾶς Αἰγιαλείας ὀλοκληρώθηκαν, ἔπειτα ἀπό τίς σοβαρές ζημιές πού υπέστη καί κατεδαφίστηκε μετὰ ἀπό τόν καταστροφικό σεισμό τῆς 15ης Ἰουνίου 1995. (Μέχρι σήμερα οἱ λατρευτικές ἀνάγκες τῆς ἐνορίας τελοῦνταν προσωρινῶς εἰς τό ὑπόγειο τοῦ Ναοῦ). Οἱ λεπτομέρειες μποροῦν νά ὀλοκληρωθοῦν στό ἀπώτερο μέλλον καί ἐν λειτουργίᾳ τοῦ Ἱ. Ναοῦ.

Τό Σάββατο 20ῆν καί τήν Κυριακή 21ην Σεπτεμβρίου 2014 τελέσθησαν τά Θυρανοίξια καί ἡ πρώτη Θ. Λειτουργία, (ὑστερα ἀπό 19 χρόνια) μετὰ πάσης ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρέπειας, χοροστατοῦντος τοῦ Σεβ. Σερβίων καί Κοζάνης κ. Παύλου, καί μέ τήν συμμετοχή τόσο τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου ὅσο καί ἐκατοντάδων πιστῶν.

Αἰσθάνομαι τήν ἀνάγκη, νά πῶ ἕνα μεγάλο εὐχαριστῶ σέ ἐκείνους πού βοήθησαν ἀνιδιοτελῶς, ἀλλά καί προσφέροντας χρήματα ἢ καί προσωπική ἐργασία, καθῶς καί τούς μεγάλους δωρητές πού ἐπωμίστηκαν τό κόστος κάποιων ἐργα-

σιῶν σέ ὑλικά καί ἐργασία, στίς δύσκολες αὐτές ἐποχές πού διανύουμε.

Εὐχαριστῶ τόν Σεβ. Σερβίων καί Κοζάνης κ. Παῦλο πού τίμησε τό Ναό μας μέ τήν παρουσία του. Εὐχαριστῶ ὄλους τούς συνεργάτες, Ἐκκλησιαστικούς Συμβούλους καθῶς καί τούς Ἱεροφάλτες πού διακονοῦν ἀνιδιοτελῶς καί ἀγόγγυστα. Εὐχαριστῶ αὐτούς πού ἀπεδέχθησαν τήν πρόσκληση καί παρευρέθησαν, καθῶς ὄλους ἀνεξαιρέτως τούς ἐνορίτες καί ὄχι μόνο, οἱ ὁποῖοι μέ τίς θυσίες, τούς κόπους τους, ἀλλά καί ἀπό τό ὑστέρημά τους, συνέβαλαν εἰς τήν ἀνέγερση καί ὀλοκλήρωση τοῦ νέου Ἱεροῦ Ναοῦ ἕως ἐδῶ. Εὐχαριστῶ τόν κ. Ν. Γιωργαντόπουλο πού προσέφερε νερά καί ἀναψυκτικά, καθῶς καί τούς ὑπολοίπους συγχωριανούς πού ἐτοίμασαν καί προσέφεραν στό Ναό κάποια ἐδέσματα γιά τούς παρευρισκομένους.

Τέλος ὀφείλω νά ἀναφέρω ὅτι οἱ προσπάθειές μας δέν σταματοῦν ἐδῶ. Ὅλοι μαζί θά προσπαθήσουμε νά φτάσουμε μέχρι τό τέλος, νά δοῦμε τό Ναό μας πανέτοιμο, μέ προτεραιότητα τήν θέρμανση, μέ τήν ἐλπίδα ὅτι ὁ Θεός θά εἶναι μαζί μας στό θεάρεστο αὐτό ἔργο.

Ὁ Ἐφημέριος
π. Παναγιώτης Φούρας

Κύριε Διευθυντά,

τό πρόσωπο τῆς νεομάρτυρος Ἀκυλίνας, τοῦ 17χρονου κοριτσιοῦ ἀπό τό Ζαγκλιβέρι, ἡ εἰρηνική μαρτυρία της γιά τό Χριστό ἀπέναντι στήν ὠμή βία ὀθωμανικῆς ἐξουσίας καί ἡ μαρτυρική τελείωση τοῦ βίου της (ὄλα ἐν εἰρήνῃ) γι' Αὐτόν στίς 27.9.1764, ἡ πρώτη ταφή της ἀπό τοὺς ὀθωμανοὺς στό μουσουλμανικό νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ της, τό Ζαγκλιβέρι, ἡ ἐκταφή τοῦ σκηνώματός της τό ἴδιο βράδυ ἀπό 3 νέους χριστιανοὺς τοῦ Ζαγκλιβερίου, ἡ μεταφορά καί ἡ ἐκ νέου δεύτερη ταφή σέ ἄγνωστο τόπο καί ἡ ἐπί 248 ἔτη ἄγνωστη θέση, ἡ εὔρεση τοῦ ἱεροῦ λειψάνου της ἔξω ἀπό τή θύρα τοῦ Ἁγίου Βήματος τοῦ ἱ. ναοῦ Ταξιαρχῶν τῆς Ὁσσας Λαγκαδᾶ, στίς 8.2.2012, ἀπό τό Σεβ. Μητροπολίτη Λαγκαδᾶ Ἰωάννη καί τοὺς συνεργάτες του, πού μόνο μέ θαῦμα μπορεῖ νά παραβληθεῖ, ἡ ἐπιβεβαίωση μέ ὄλα τά σύγχρονα ἐπιστημονικά μέσα καί ἡ ταυτοποίηση τῶν εὑρεθέντων λειψάνων μέ τό πρόσωπο τῆς Ἀκυλίνας τῆς Ζαγκλιβερηνῆς, ἡ ἱστορικῆς σημασίας μετακομιδῆ τῶν λειψάνων της ἀπό τήν Ὁσσα (Ἱ. Μ. Λαγκαδᾶ) στό Ζαγκλιβέρι (Ἱ. Μ. Ἱερισσοῦ) στίς 26 καί 27.9.2013, μέ τήν πρωτοβουλία καί συνεργασία τῶν Μητροπολιτῶν, Λαγκαδᾶ Ἰωάννη καί Ἱερισσοῦ Θεοκλήτου καί τέλος ὁ τρόπος τῆς μετακομιδῆς πού ἦταν ἡ ἀκριβῆς ἐπανάληψη τῆς πρώτης μεταφορᾶς τοῦ σκηνώματος τῆς Ἀγίας στίς 27.9.1764.

Ὅλα τά παραπάνω προκαλοῦν στό σημερινό ἄνθρωπο τήν ἐκπληξη, τό θαυμασμό, τή συγκίνηση, τόν προβληματισμό γιά: τή θέση τῆς ὁμολογίας τοῦ ὄνοματος τοῦ Χριστοῦ στό σύγχρονο κόσμο, τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο (πρέπει νά) γίνεται αὐτή, τίς πιθανές συνέπειες ἀπό

τήν ἐκδήλωση αὐτοῦ τοῦ τρόπου καί γιά: τήν ἐπεξεργασία προτάσεων (παιδείας καί πολιτικῆς) γιά στάση ζωῆς τῆς «μῆ βίας», τόν προβληματισμό καί τή συνεργασία τῶν «πολιτισμένων» κοινωνιῶν ὄχι μόνο ἀπέναντι στήν ἔξωθεν ὠμή καί ἐπιθετική βία, ἀλλά καί κυρίως ἀπέναντι στήν ἐσωτερική βία πού οἱ ἴδιες παράγουν. Πρέπει κάποτε ὁ φαῦλος κύκλος τῆς βίας νά κλείσει μέ αὐτεπίγνωση.

«Ὁ κόσμος μας ἀπετελεῖτο ἀνέκαθεν ἀπό διάφορες θρησκείες καί πολιτισμούς, οἱ ὁποῖοι κατά τόν παρελθόν πολλές φορές συγκρούσθηκαν. Αὐτές, ὅμως, οἱ συγκρούσεις δέν ὀδηγοῦν πουθενά παρά μόνο στήν καταστροφή. Οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ζήσουμε ὄλοι μαζί στήν γῆ. Καί ἡ εἰρηνική συμβίωση εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα, γιά νά τό πετύχουμε καί αὐτή εἶναι ἐφικτή, ὅταν στηρίζεται στόν σεβασμό τοῦ συνανθρώπου καί τῶν πιστευμάτων του. Εἶναι ἐφικτή, ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν διακατέχεται ἀπό αἴσθησις ὑπεροχῆς γιά αὐτό τό ὁποῖο εἶναι ἢ πρεσβεύει. Εἶναι ἐφικτή, ὅταν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως λέει καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀνέχονται «ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ», προσπαθοῦν νά κατανοήσουν ὁ ἕνας τόν ἄλλον καί νά συνυπάρξουν ἐπί τῆ βάσει ὧν τούς συνδέουν καί ὄχι ὧν τούς χωρίζουν καί τούς διαιροῦν».

Ἡ ἐπιλογή γιά τά σχολεῖα (τουλάχιστον τοῦ μακεδονικοῦ χώρου διότι οἱ ἀποστάσεις εἶναι σχετικά μικρές) εἶναι ἐφικτή μέσα στό πλαίσιο ἐκδηλώσεων γιά τόν πολιτισμό καί γιά τήν αὐτογνωσία.

π. Κωνσταντῖνος Ἱ. Κώστας
παπαδάσκαλος
27.9.2014

Κύριε Διευθυντά,
πρόσφατα έπεσε στά χέρια μου ένα ποίημα του παλιού και αξιόλογου ποιητή Παύλου Κριναίου για τους «Δύο Ταξιάρχες». Μέ τό μυαλό και τήν ψυχή πλημμυρισμένα από μνήμες, πρόσωπα και στιγμές πού συνδέονται άρρηκτα μέ τόν Ταξιάρχη Μιχαήλ τόν Πανορμίτη τής Σύμης στή Δωδεκάνησο, πού μέ

συρροή, όπως πάντα, κόσμου από όλη τή Δωδεκάνησο κι ίσως όχι μόνο, γιορταζόταν στίς 8 του Νοέμβρη ή χάρη του, σκέφθηκα νά τό μοιραστῶ μέ τούς αναγνώστες σας. Άποπνέει Αίγαίο και Ρωμιούσνη αλλά και τίς παραδόσεις πού συνδέουν τούς Ταξιάρχες και τή λατρεία τους τόσο σέ όλη τήν Ελλάδα όσο και στή γωνιά αυτή τής πατρίδας μας:

*Στ' Άχλαδοχώρι Μεσαύγουστος, μέ τό ραζακί, μέ τό σῦκο
σταθήκαν νά συνεφέρουν, νά ξαποστάσουν στόν Ίσκιο.*

Οί δύο σταυραδερφοί Ταξιάρχες.

Άπάνω στήν ὥρα, τό πανηγύρι τής Παναγιαῖς Μυρτιδιώτισσας.

Τούς καλοῦνε από δεξά και ζερβά νά κοπιάσουν

*– Έλᾶτε νά εὐφρανθῆτε μέ ψησταριά και κρασί
μουσαφιαῖοι ἀρχάγγελιοι.*

– Στήν υἰγεία σας πανηγυριῶτες λεβέντες...

Βαροῦνε δοξαστικές μπαλωθιές

.....

Λιγοθυμάει τό βιολί, περιπαθεῖ τό λαγοῦτο·

Κι ἐκειδά στό ποδοβολητό και βρουῦχος

ξεχνάει ὁ Ταξιάρχης του κρίνου

τόν Εὐαγγελισμό και τό μήνυμα,

ξεχνάει τήν Μαριάμ στό στασίδι της.

Μ' ἄχ νά γενότουνε

κυρά Παναγια Μυρτιδιώτισσα

νά ξεχάσει κι ὁ Ταξιάρχης ὁ ἄλλος

τ' ἀκονισμένο σπαθί του.

Άχ νά γενότουνε κυρά Παναγια

νά ξεχάσει κι ὁ ἄλλος

μ' ἓνα ποτήρι κρασί, μέ μία νεφραμιά

τόν ἀσφόδελο, τόν σταυρό και τό κόλλυβο».

Εὐχαριστῶ για τήν φιλοξενία

Ε.Κ.Κ.

- *Ἀντώνη Καλδέλλη: Ὁ Βυζαντινὸς Παρθενῶνας. Ἡ Ἀκρόπολη ὡς σημεῖο συνάντησης χριστιανισμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ. Μετάφραση Γιώργος Τζήμας. Ἐκδόσεις Ψυχογιός, Ἀθήνα 2013.*

Ἡ Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἀσφαλῶς τὸ σημαντικότερο μνημεῖο τῆς Παγκόσμιας Πολιτιστικῆς Κληρονομιάς καὶ τὸ πιό προβελημένο ἔργο τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. Συνήθως ὅσοι ἀσχολήθηκαν μὲ αὐτὸ περιορίστηκαν στὴν ἀρχαϊκὴ περίοδο τῆς ἱστορίας του. Ὁ Ἀντώνης Καλδέλλης, καθηγητὴς τοῦ Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ στὸ τμῆμα κλασικῶν σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ὁχάιο, ἀρέσκειται στὸ νὰ ἀποκαλύπτει τὴν «κρυφὴ ἱστορία» τοῦ Βυζαντίου, τίς θάλλουσες κοσμικὲς παραδόσεις του, τὴ χριστιανικὴ ἱστορία τῶν παγανιστικῶν του μνημείων καὶ τίς «θύραθεν» ἀνησυχίες καὶ ἀναζητήσεις τῶν χριστιανῶν διανοουμένων του. Στὸ βιβλίο του λοιπόν, πού ἀπλώνεται σὲ τετρακόσιες σελίδες μὲ ἐλάχιστες καὶ πολὺ κατατοπιστικὲς φωτογραφίες, σκιαγραφεῖ γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ὀρθόδοξη φάση τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ μνημείου καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τοὺς λόγους πού τὸ ἔκαναν τόσο σημαντικό στὸν πρό-νεωτερικὸ, «πρό-εὐρωπαϊκὸ» κόσμο.

Ἄν καὶ τὸ βιβλίο ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον του στὸν Παρθενῶνα καὶ στὴ χριστιανικὴ λατρεία, ὑπάρχουν παρεκβάσεις σὲ καιρῖα σημεῖα τοῦ κειμένου μὲ τίς ὁποῖες ὁ ἀναγνώστης ἀποκτᾷ αἴσθησι ζωῆς καὶ τοπογραφίας τῆς πόλης. Ἡ ὕλη εἶναι δομημένη, ἐκτός ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ, σὲ ὀκτώ ἐνότητες, στίς ὁποῖες ἐξετάζονται οἱ μετατροπὲς στὸν Παρθενῶνα ὡς τὴν ἐπίσκεψι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 532 ὡς τὸ 848, ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀναγνώρισι μὲ τὴν ἐπίσκεψι καὶ τὸ προσκύνημα τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Β΄ στὴν Ἀθηνιώτισσα στὸν Παρθενῶνα, οἱ προσκυνητὲς πού ἀνέβηκαν στὴν Ἀκρόπολη ἀπὸ τὸ 900 ὡς τὸ 1100 περίπου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ὅσιος Λουκάς ὁ Στειριώτης, ὁ Ἅγιος Νίκων ὁ Μετανοεῖτε καὶ ὁ Ὅσιος Μελέτιος ὁ Νέος, ὁ δωδέκατος αἰὼν, ὅπου μίᾳ σειρᾷ λίγο ὡς πολὺ γνωστῶν ἱστορικῶν μορφῶν περνᾷ σάν σὲ σειρᾷ ζωντανῶν εἰκόνων, καὶ μετὰ ὁ Χωνιάτης καὶ ὁ Λέων ὁ Σγουρός καὶ τὸ τέλος τῆς βυζαντινῆς Ἀθήνας μετὰ τὸ 1204 καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς Δ΄ Σταυροφορίας. Ὁ συγγραφεὺς κάνει μίᾳ διεισδυσι στίς πιθανὲς ὀπτικὲς γωνίες ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ προσκυνητὲς καὶ οἱ ἐπισκέπτες ἔβλεπαν τὸ μνημεῖο, καὶ σημειώνει, πολὺ ἐπιτυχημένα κατὰ τὴν ἀποψή μας, ὅτι «κάποιοι θὰ μπορούσαν νὰ ἀτενίσουν τὸ μνημεῖο ἐντεταγμένο στὸ πλαίσιο τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας, τοῦ ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ στοχασμοῦ, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν στὴ μεταμόρφωσή του μίᾳ ἐξέλιξι πού γνώρισε τὸ ἀποκορύφωμά της μὲ τὴν ἔλευσι τοῦ Χριστοῦ, ἡ

ὁποῖα ἐκ τοῦ παραλλήλου νομιμοποιούσε κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀρχαιότητα». Ἔνα βιβλίον ἀπὸ ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ διαβάζονται καὶ ἀπὸ τὸ εὐρύ κοινὸ καὶ ἀπὸ κάθε κληρικό. Τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα εἶναι ἐθνικὴ κληρονομία μας καὶ ἀφοῦ τὰ σεβάστηκε ὁ χρόνος πρέπει καὶ ἐμεῖς νὰ τὰ σεβόμαστε καὶ νὰ διαφυλάσσουμε. Πολλὲς φορές κρύβουν μηνύματα σοφά, σάν καὶ αὐτὰ πού ἀποκαλύπτει ὁ Ἄ. Καλδέλλης. Ἄλλο ἢ πίστη, ἄλλο ἢ ἐπιστήμη καὶ ἄλλο ὁ φανατισμός.

○ *Εὐχολόγιον τό Μέγα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπιμελητῆς ἐκδόσεως: Διονύσιος Ἀνατολικιώτης. Ἐκδόσεις Παπαδημητρίου, Ἐν Ἀθήναις 2014.*

Τὸ «Εὐχολόγιον τό Μέγα», ἓνα ἀπὸ τὰ βασικότερα λειτουργικά βιβλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶναι ὀγκώδης συλλογὴ ὅλων τῶν εὐχολογικῶν κειμένων τῆς θείας λατρείας, μὲ ἄλλα λόγια τῶν λειτουργιῶν, τῶν ἀκολουθιῶν τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, καθὼς καὶ εὐχῶν γιὰ διάφορες περιστάσεις, στό ὁποῖο ἀπὸ καιροῦ σέ καιρὸ προσέθεταν καὶ νέο ὕλικό. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ προέκυπταν διάφορα προβλήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ διαστήματα μὲ νέες ἐκδόσεις καταβαλλόταν προσπάθεια νὰ διορθωθοῦν, ἀλλὰ πάντοτε παρεισέφρουαν κάθε εἶδους νέα. Ὅπως σημειώνει στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ὀπιμελητῆς, τὸ παλαιότερο εὐχολόγιον πού ἔχει σωθεῖ, εἶναι «τοῦ Σεραπίωνος» τοῦ 4ου αἰῶνος, σέ πρώτη μὴ δηλαδὴ λειτουργικὴ ἐποχῇ, ὅταν ἡ λατρευτικὴ τάξη ἦταν πολὺ διαφορετικὴ καὶ ἀπλούστερη ἀπὸ τὴν σημερινή. Γιὰ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ τόμου ὁ ὁποῖος παρουσάζεται ἐδῶ, ἐλήφθη ὑπ' ὑπόψιν μεγάλη σειρά χειρογράφων, γενικοῦ ἢ εἰδικοῦ εὐχολογικοῦ περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ πολυάριθμες ἔντυπες ἐκδόσεις εὐχολογιῶν καὶ συναφῶν κειμένων, τὰ ὁποῖα ἐντυπωσιάζουν ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ ἀλλὰ καὶ προΐδεάζουν γιὰ τὸν κόπο ὁ ὁποῖος χρειάστηκε γιὰ τὴν ἐκπόνηση τοῦ ἐπιβλητικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Παραλλήλως γίνεται συνοπτικά, ἀλλὰ καὶ μὲ ἐπάρκεια, ἀναφορὰ τῶν περισσοτέρων διορθώσεων, ἀλλαγῶν, ἀποκαταστάσεων καὶ βελτιώσεων πού ἐπῆλθαν στὴν ἐκδοσὴ αὐτή. Σημαντικὴ διαφορά τῆς ἐκδόσεως τούτης ὡς πρὸς τίς παλαιότερες εἶναι ἡ διαφορετικὴ κατάταξη τῆς ὕλης, ἡ ὁποῖα ἐξυπηρετεῖ τὸν λειτουργὸ στὴν ἐξέυρεση τῆς ἀκολουθίας ἢ τῆς εὐχῆς πού χρειάζεται. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τέσσερα πρῶτα μέρη τοῦ βιβλίου, στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται τὰ ἱερά μυστήρια, οἱ συναφεῖς μὲ αὐτὰ ἀκολουθίες, οἱ ἱεροπραξίες, οἱ ἀκολουθίες καὶ οἱ εὐχές πού χρησιμεύουν σέ διάφορες περιστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τὸ ἐκλογάδιον, καθὼς καὶ κείμενα χρήσιμα σέ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους πού εἶχαν προστεθεῖ γιὰ πρακτικούς λόγους ἐκ τῶν ὑστέρων στό εὐχολόγιον, στὴ νέα αὐτὴ ἐκδοσὴ τοῦ Εὐχολογίου τοῦ Μεγάλου περιλαμβάνονται στό βιβλίον καὶ δύο ἀκόμη μέρη. Πρόκειται γιὰ ἓνα νεότερο ἐπίμετρο πού περιλαμβάνει δοξολογίες σέ ἐθνικὲς ἐπετίους καὶ ἄλλες ἀκολουθίες πού δὲν ὑπάρχουν σέ παλαιότερα εὐχολόγια, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦνται σήμερα εὐρέως καὶ ἡ συμπερίληψί τους κρίνεται ἀναγκαῖα καὶ ἐννεὰ εὐρητηριακοὶ πίνακες τοῦ Μεγάλου Εὐχολογίου, πού καθιστοῦν τὴν ἐκδοσὴ, ὅπως εἶναι εὐνόητο πρακτικῇ, καὶ συγκεκριμένα: α) εὐρητήριο βιβλικῶν χωρίων καὶ περικοπῶν, β) κυρίων ὀνομάτων γ) λειτουργικῶν θεμάτων καὶ ὄρων, γ) ὀμολογιακῶν κειμένων καὶ λιβελλῶν, ε) εὐχῶν, στ) ἀπαγγελλομένων κει-

μένων, ζ) ιερατικών έκφωνήσεων η) ύμνογραφημάτων, και θ) αλφαβητικός πίνακας περιεχομένων. Πρόκειται για έκδοση που απαιτεί βαθειά επάρκεια του θέματος και του τυπικού της Ὁρθοδοξίας, ικανότητα τόσο φιλολογική όσο και κριτική, και όπωσδήποτε μεγάλων κόπων, τῶν ὁποίων, ὅπως εἶναι φανερό σέ κάθε σελίδα τῆς ἐκδόσεως, δέν ἐφείσθη ὁ κ. Δ. Ἀνατολικιώτης.

- Ἄλεξανδρος Παπαδόπουλος. *Τριάντα χρόνια ἀρχιερατείας. Μία ζωή διακονίας. Ἐκδοση Περιφέρειας Πελοποννήσου. Κείμενα: Γεώργιος Ἴω. Ζαχαρόπουλος. Copyright: Μητροπολιτικός Ἱερός Ναός Ἁγίου Βασιλείου Τριπόλεως. Τρίπολη 2014.*

Μέ τήν εὐκαιρία τῆς συμπληρώσεως ἐφέτος τριάντα ἐτῶν ἀρχιερατείας τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μαντινείας καί Κυνουρίας κ. Ἀλεξάνδρου, ὁ Μ. Ἱ. Ν. Ἁγ. Βασιλείου Τριπόλεως ἀνέλαβε τήν ὑλοποίηση προτάσεως τοῦ Σεβ. Πατρῶν γιά τήν έκδοση πολυτελοῦς καί ἐπιβλητικοῦ τόμου, ὁ ὁποῖος παρουσιάσθηκε σέ ἐπίσημη τελετή στήν Τρίπολη, τόν Μάιο τοῦ λήγοντος ἔτους. Τήν έκδοση χαιρετίζουν, μεταξύ ἄλλων, ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἶκ. Πατριάρχης καί ἡ Α.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος. Τό τεράστιο ὑλικό, τό ὁποῖο ἐπεξεργάσθηκε ὁ κ. Γεωρ. Ἴω. Ζαχαρόπουλος, καί τό ὁποῖο κατόρθωσε νά τό δαμάσει σέ 256 σελίδες μεγάλου σχήματος, ἀναφέρεται στή ζωή καί τό ἔργο τοῦ τιμωμένου ιεράρχη, τόσο στήν Ἀρκαδία ὅσο καί στήν Ἱ. Μ. Ναυπάκτου. Εἶναι γραμμένο μέ πολύ προσεγμένη γλώσσα καί δομημένο μέ τρόπο ὥστε νά ἀναδείξει, ἐπιμελῶς καί ὅσο τό δυνατόν συνεπτυγμένα, τό πνευματικό, κηρυκτικό, φιλανθρωπικό, κοινωνικό, διοικητικό, ἀναστηλωτικό, ἱεραποστολικό καί συγγραφικό ἔργο τοῦ Σεβ. κ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ έκδοση πλαισιώνεται ἀπό μεγάλο ἀριθμό φωτογραφιῶν ἀπό κάθε στιγμή τῆς ζωῆς, τῆς δράσης καί τῆς προσφορᾶς του, χωρίς ὅμως «λεζάντες», πού θεωροῦμε ἀπαραίτητες σέ μία προσεχῆ έκδοση, προσιτή στό εὐρύ κοινό, ἀφοῦ ἡ παροῦσα δέν διατέθηκε πρὸς πώληση.

- *Μητροπολίτου Πατρῶν Χρυσόστομου: Ἐγκύκλιοι (2005-2010), Πάτρα 2013.*

Σέ καλαίσθητη καί προσεγμένη έκδοση κυκλοφορήθηκαν πρὶν ἀπό ἕνα περίπου χρόνο οἱ Ἐγκύκλιοι πού ἐξapéλυσε στό διάστημα τῆς πρώτης πενταετίας του ὡς Ποιμένος τῆς Ἀποστολικῆς Μητροπόλεως τῶν Πατρῶν ὁ κ. Χρυσόστομος. Οἱ Ἐγκύκλιοι ἀφοροῦν στήν πνευματική πορεία καί ζωή κλήρου καί λαοῦ, σέ θέματα διοικητικά, σέ διάφορα κοινωνικά ζητήματα, τά ὁποῖα καθημερινῶς ἀναφύονται στήν πόλη καί τήν Ἱ. Μητρόπολη καί σέ ἄλλα θέματα γενικοτέρου ἐκκλησιαστικοῦ καί κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τά θέματα αὐτά ἔχουν ἐκτεθεῖ καί ἀναλυθεῖ ἀρχικά κατά καιρούς ἀπό ἄμβωνος, σέ ἱερατικές συνάξεις, ἀπό τά ἐκκλησιαστικά καί τά τοπικά μέσα ἐνημερώσεως. Αὐτό πού ἐντυπωσιάζει τόν ἀναγνώστη καί ἀντανακλᾷ τό πνεῦμα κατανόσεως καί τοῦ ἀνύστακτου ἐνδιαφέροντος τοῦ Μητροπολίτη καί συντάκτη τῶν Ἐγκυκλίων εἶναι ὁ ἥπιος τόνος τοῦ κ. Χρυσόστομου, ὁ ὁποῖος μέ τρόπο καλλιεπῆ ἀλλά καί σαφῆ ἀπευθύνεται στούς κληρικούς καί στούς λαϊκούς του γιά νά εὐαγγελισθεῖ, νά διδάξει καί νά διοικήσει, γιά νά παραινεῖσει, νά ἐμψυχώσει καί νά παιδαγωγῆσει.

Περί χορηγήσεως αναρρωτικής άδειας σέ Κληρικούς (γ')

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη,
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου,
Ἐκπροσώπου Τύπου Ι.Σ.Κ.Ε.

Η Α ΘΕΛΑ κατ' ἀρχήν νά ἐνημερώσω τοὺς ἀναγνῶστες τοῦ «Ἐφημερίου» ὅτι αὐτή εἶναι ἡ τελευταία δημοσίευση κειμένου μου μέ τήν ιδιότητα τοῦ ἐκπροσώπου τύπου τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε. Ἦδη ἔχουν προκηρυχθεῖ βάσει τοῦ Καταστατικοῦ ἐκλογές γιά τήν ἀνάδειξη νέου Δ.Σ. τήν 19ην Νοεμβρίου καί ὁ γράφων μετά ἀπό 17 ἔτη συνεχοῦς παρουσίας στό Δ.Σ. τοῦ Ι.Σ.Κ.Ε δέν εἶναι ὑποψήφιος. Εὐχαριστῶ ὅλους γιά τήν ἐμπιστοσύνη πού μου ἔδειξαν ὅλα αὐτά τά χρόνια.

Θά συνεχίσουμε ὅμως μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ καί τήν ἄδεια τῆς διευθύνσεως τοῦ «Ἐφημερίου», τήν ἐνημέρωση πρὸς τοὺς ἀδελφούς μας μέ θέματα πού τοὺς ἐνδιαφέρουν καί τοὺς ἀφοροῦν.

Συνεχίζοντας καί ὀλοκληρώνοντας τό θέμα τῶν ἀναρρωτικῶν ἀδειῶν πρέπει νά γνωρίζουμε καί τά ἐξῆς:

1ον) Τό ἀρμόδιο ὄργανο (Ἱ. Μητρόπολις) γιά τή χορήγηση ἀναρρωτικῆς ἄδειας εἴτε χορηγεῖ ὀλοκληρῆ τήν ἄδεια πού προτείνει ἢ πρωτοβάθμια ὑγειονομική ἐπιτροπή ἢ, ἐάν κρίνει τή γνωμάτευσή της ὡς ἀναιτιολόγητη, παραπέμπει τόν ἐνδιαφερόμενο γιά ἐξέταση στή δευτεροβάθμια ὑγειονομική ἐπιτροπή. Ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ μέσα σέ δέκα (10) ἡμέρες ἀπό τήν κοινοποίηση σέ αὐτόν τῆς γνωματεύσεως τῆς πρωτοβαθμίου ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς νά ζητήσῃ μέ ἔνστασή του νέα ἐξέταση ἀπό τήν οἰκεία

δευτεροβάθμια ἐπιτροπή, ὅταν ἡ πρωτοβάθμια ἔχει ἀπορρίψει ἐξ ὀλοκληροῦ ἢ ἐγκρίνει λιγότερο ἀπό τό ἡμισυ τῆς ἀναρρωτικῆς ἄδειας. Ἡ ἀναρρωτική ἄδεια πού προτείνεται ἀπό τή δευτεροβάθμια ὑγειονομική ἐπιτροπή χορηγεῖται ὑποχρεωτικά.

2ον) Δικαίωμα ἔνστασης ἐνώπιον τῆς πρωτοβάθμιας ἢ τῆς ἐιδικῆς ὑγειονομικῆς ἐπιτροπῆς ἔχουν ὄχι μόνο ὁ Κληρικός ἀλλά καί ἡ ὑπηρεσία του (Ἱ. Μητρόπολις) γιά τήν ἐξαίρεση χορήγησης ἄδειας σύμφωνα μέ τήν παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 56.

3ον) Ὑστερα ἀπό κάθε ἐξέταση, καθῶς καί μετά τή λήξη τοῦ ἀνώτατου χρονικοῦ ὀρίου ἀναρρωτικῆς ἄδειας, οἱ ὑγειονομικές ἐπιτροπές γνωμοδοτοῦν ἐάν ἡ νόσος εἶναι ἰάσιμη ἢ ὄχι. Στή δεύτερη περίπτωση καί ἀφοῦ ἡ γνωμάτευση εἶναι ὀριστική, ὁ κληρικός ἀπολύεται κατὰ τά ὀριζόμενα ἄρθρα περί συνταξιοδοτήσεως γιά λόγους ὑγείας. Οἱ προϊστάμενες ἀρχές (Ἱ. Μητροπόλεις) τῆς οἰκείας ὑπηρεσίας μποροῦν νά παραπέμπουν καί αὐτεπαγγέλτως ὑπαλλήλους στίς δευτεροβάθμιες ὑγειονομικές ἐπιτροπές γιά ἀπόλυσή τους, ἐάν κρίνουν ὅτι δέν μποροῦν νά ἐκτελοῦν τά καθήκοντά τους λόγω σωματικῆς ἢ πνευματικῆς ἀνικανότητος καί πρίν χορηγηθεῖ ἀναρρωτική ἄδεια ἢ μετὰ τή λήξη ἀναρρωτικῆς ἄδειας.

Είδοποίηση για τούς παραλήπτες του περιοδικού «Ἐφημέριος»

Ἐνημερώνουμε τούς κληρικούς ἀναγνώστες τοῦ «Ἐφημερίου» ὅτι λόγω τοῦ τριπλασιασμοῦ τῆς ἀξίας τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν καί τῆς εὐρύτερης δυσμενοῦς οικονομικῆς καταστάσεως, τὰ Ἐκκλησιαστικά Περιοδικά ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ καί ΕΚΚΛΗΣΙΑ, μέ ἀπόφαση τῆς Ἱεραῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τό παρόν δέν θά ἀποστέλλονται μέ τὰ Ἑλληνικά Ταχυδρομεῖα στήν διεύθυνσή σας, ἀλλά στίς κατά τόπους Ἱερές Μητροπόλεις, προκειμένου νά διανέμονται κατά τίς Ἱερατικές Συνάξεις στούς δικαιούχους Ἐφημερίους.

Προτείνουμε :

Τό Σάββατο :

11.00: Στίς ἄκρες τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

21.01: Μεγάλα ἀφιερῶματα.

14.30: Ξεφυλλίζοντας βιβλία.

15.00: Γνωριμία μέ τήν
ὀρθόδοξη πίστη.

Τήν Κυριακή :

12.00: Τό τραπέζι
τῆς Κυριακῆς.

16.30: Ἡ Θεολογία
στή ζωή μας.

19.00: Βιβλίον ἀνεωγμένον.

20.00: Ἀπό τέχνη σέ τέχνη.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας
10

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1856/2004 Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 01 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Ίω. Γενναδίου 14 115-21 Άθήναι
Τηλ. 210-72.72.253. Fax: 210-72.72.251
ISSN 1105-7203